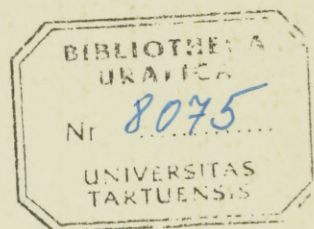

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOI
SOOME-UGRI KEELTE KATEEDER

EVA TAMKÕRV

TARBEALAST SÕNAVARA LIIVI
KEELES

Diplomitöö

Juhendaja dots. E.Vääri

TARTU 1967

EESSÕNA.

Keele sõnavara on alati muutuv. Selles esineb dünaamikat, allumist võõrmõjudele. Sõnavara on otseselt seotud nii inimeste tootmise kui ka igasuguse muu tegevusega, ühiskonna, teaduse, kunsti, tehnika arenguga, millest tingitult toimub ka sõnavara muutumine. Kaugesse minevikku tagasi ulatuvad sõnad viitavad asjaoludele ja nähtustele, mida tundsid meie muistsed esivanemad.

Laenuvad naaberrahvaste keeltest osutavad vastastikustele läbikäimistele ja sidemetele. Ka soome-ugri rahvad on suhelnud nii omavahel kui ka naabritega, mille tulemusena on rikastunud sõnavara ja kogu keel.

Arheoloogilistel andmetel olid läänemeresoome hõimud ja hõimuliidud välja kujunenud juba I aastatuhandel e.m.a. Hõimukeeled rühmitusid hõimuliitude keelteks, mis on saanud tänapäeva läänemeresoome keelte kaugeks aluseks.¹

Liivlasi peetakse üheks vanemaks läänemeresoome hõimuks. Ajaloo käigus on liivi keel taandunud ja tänapäeval säilinud veel vaid vähestes kohtades Läti NSV-s Kuramaal Kolka (Domesnāsi) neemel asuvas rannakülades. Ka sealsetes külades pole liivlased enamuses. Kui veel viieteistkümne aasta eest võis kuulda külatänaval liivi-

---

¹ P. A r i s t e, Läänemeresoome keelte kujunemine ja vanem arenemisjärg, ENSV TA Ajaloo Instituut, Eesti rahva etnilisest ajaloost, Tallinn 1956, lk. 13.

keelset kõnet, siis nüüd on see muutunud haruldaseks. Liivlaste arv on vähenenud pidevalt. Kui feodaalkorra kehtides olid liivlased läti naabritest rohkem eraldatud kalastuse tõttu, siis kapitalistlik kord viis nad lätlastele lähemale. Ühtlasi hakkas läti šovinism liivlasi teadlikult ümberrahvustama. Kapitalistlikukorra ajal tekkinud rahvuslik liikumine oli niivõrd jõuetu, et see ei suutnud liivlaste üldist lätistumist pidurdada. Praegu on liivlastel küll kõik rahvuslikud vabadused, kuid II maailmasõda laastas liivlasi kõige rohkem. Suur osa emigreerus, noored läksid linnadesse ning liivlaste arv on liiga väike, et säilitada keelt. Kohalike haritlaste andmeilk kõneleb liivi keelt tänapäeval umbes kolmsada inimest. Et keel on hääbumas, tuleb kasutada viimaseid võimalusi liivi keele materjalikogude täiendamiseks ja nende teaduslikuks uurimiseks.

Esitatava töö eesmärgiks on vardelta liivi keele tarbealast sõnavara, süstematiseerida seda ja analüüsida ka sõnade etümoloogilist külge.

Töö ehitatakse üles temaatilisel alusel ja vastavalt sellele jaotatakse peatükkideks. I peatükis vardeltakse mööbliesemete nimetusi, II peatükis mööbliga seotud riide- ja pesuesemete nimetusi, III peatükki on paigutatud riiete ja ehete nimetused, IV ja V peatükk käsitlevad õmblustarbeid ja ketruse ning kudumisega seotud sõnavara. Järgnevates peatükkides esitatakse korvide, puunõude, sööginõude ja -riistade nimetused. Edasi järgnevad välistöödel kasutatavate esemete, tööriistade ja lõpuks mitmesuguste väikeste tarbeesemete nimetused. Mõningatele peatükkidele on juurde lisatud ka joonised ja fotod. Käsitletavaid sõnu püütakse ka etümologiseerida. Enamikule meie oma sõnavara sõnadele lisatakse vasteid ka teistest sugulaskeeltest, laenude suhtes piiratakse teinekord viitega algkeelele. Paralleelselt sõnavaraga

antakse ka mõningaid etnograafilisi seletusi. Täpsuse mõttes jäetakse algallikates esinev transkriptsioon ja tõlked. Sõnaraamatute (v.a. L.Kettuse Liwisches wörterbuch) kasutamisele eraldi ei viidata. Allikatena on kasutatud L.Kettuse "Liwisches wörterbuch mit grammatischer einleitung", Helsinki 1938, L. Kettuse "Untersuchung über die livischen Sprache", Tartu 1926, E.N. Setälä "Näytteitä liivin kielestä", Helsinki 1953, E. Itkose, Y. Toivose "Suomen kielen etymologinen sanakirja", Helsinki 1962 jm. teoseid ning ekspeditsioonidel kogutud materjale. Töö autor on viibinud Läti NSV Talsi rajooni Kolka, Pitrõgi, Sikrõgi, Kostrõgi, Piza ja Īra külades, kust kogus materjali Emma Hausmanni, Lina Anderseni, Peter Dišleri, Katrin Krassoni jt. keelejuhtide käest. Diplomitöö lõpus esitatakse liivikeelsete sõnade indeks, lühendite seletused ja kasutatud kirjanduse nimestik.

I. MÖÖBLIESEMED.

Liivlased elavad lihtsalt ja tagasihoidlikult. Eluhooned on neil samasugused kui meil, eestlastel. Need on puuehitused, mis pole eriti ruumikad, sest enamasti on kaks tuba ja köök. Ka sisustuses valitseb tagasihoidlikkus. Seal, pole midagi liigset, ainult kõige tarvilikumad mööbliesemed: istmed, laud, voodi jaapid, millede nimetusi selles peatükis käsitletakse.

Istmed.

beṅk 'pink'.

ma magis sūr beṅk pāl 'Ma magasin suurel pingil' (PDP).

beṅk tšārksōB, ku ištāp pālō 'Pink kägiseb, kui istutakse peale' (LW 437).

se piški skuṭk, kiš se neitstān īnō lekš, se um nā'nD, ku nānttān beṅk tagān sūrt tabārd likkōbōD 'See väike tüdrukuke, kes neidudega kaasa läks, see on näinud, kui nende pingi taga suured sabad liikusid' (LT 15).

sis ta magis sell'iz aigāD sie beṅk pāl 'Siis ta magas mõne aja pingil' (KLJ 119).

sie um ō'i beṅk, ku seizōb ō'i jürsō 'See on ahjupink, kui seisab ahju juures' (KKK).

ne'it ta fiḱs tagiš paṇd ō'i beṅk pāl ma'ggōm te'iž 'Nii ta [tulnud] ruttu tagasi, heitnud ahjupingi peale magama jälle' (ULS 116).

niṭ tam nuoma'ggōn ō'i beṅk pāl, kamēt tuṇt te'iš še nuor miez lānd ie'tspēn 'Nüüd ta on maganud ahjupingi peal, kuni tulnud jälle see noor mees, läinud ära' (ULS 116).

Väisted on olemas ka sugulaskeeltes vđj penkki, sm penkki, krj penkki. Sõna on laenatud keskalamsaksa keelest, vrd. benke. (SKES III 519).¹

¹ vrd. ka L. K e t t u n e n, LW 22.

kreš' 'järi'.

kreš' um piški ra'i 'Järi on väike tool' (PKP).

Liivlased on nimetuse tuletanud läti sõnast krēsls (LW 153).

ra'i 'tool'.

sie um viza ra'i 'See on kõva tool' (EHK).

ma istaB ra'i pāl 'Ma istun toolil' (PDP).

ta āluB ra'ikkaks 'Ta kiigub tooliga' (EHK).

poiški mūrdaiz ra'i katki 'Poisike murdis tooli katki' (EHK).

tam' istān rai' pāl un ni se pā-ni'ggāl um' siskān tānda un tam' sānd kizizōks 'Ta on istunud toolile ja nüüd see juuksenõel on torganud teda ja ta on saanud vihaseks' (NLK 83).

siz nei ki'zzi ta ūttis sie ra'i un lekš un a'iliž ietšpeadi

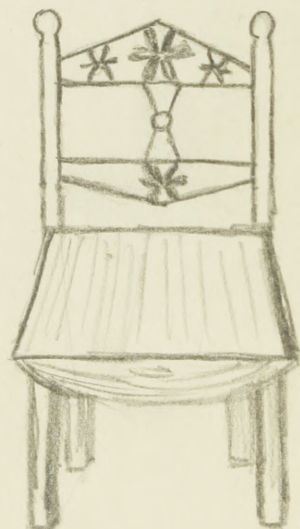
tuoizā tu'bbā 'Siis ta nii vihaselt võttis selle tooli ja läks ja jooksis teise tuppa' (ULS 140).

nēika vanā miez siest ādāgōst sa-ādāgōn un rā'i pālt pīrandāl mās sālgaņāš sa'ddōn un ān tieB, mis sie ni um 'Nii ka vanamees, sellest hirmust ehmunud, kukkunud toolilt pörandale sellili maha ega tea, mis see niisugune on' (KLJ 485).

kleža-jālga ra'i 'Vigase jalaga tool' (LW 139), kne'bbālōks ra'i 'tugitool'. kne'bbāl um ra'jjān jūrā ti'edāt lōda, vaštā kienda

veip sālga no'jjā 'Seljatugi on tooli juurde tehtud laud, mille vastu võib selga toetada' (LW 328).

Sugulaskeeltest esineb 'rahi' soome keeles pingi tähenduses, samuti esineb 'rahi' karjala rahvalauludes. Sõna on läänemeresoome päritoluga (SKES III 712). Toolid on liivlastel lihtsad, ilma kaunistusteta, võrdlemisi kaasaegsed. Ainult mõnes kohas on säilinud vana käsitööd, vt. joon. 1.

Joon. 1.

zēdāl 'iste, tugitool'.

istā zēdāl pāl 'Istu tugitooli' (LW 399).

Nimetus on tulnud keelde keskalamsaksa sõnast sedel, sattel.
(LW 399).

karinttāB 'nagi'.

Kasutusele on võetud sõna läti keelest, vrd. karināt (LW 107).

kāp 'kapp'.

ma lekš kāp jūrē krūzē vētām 'Ma läksin kapi juurde kruusi võt-
ma' (KLLR 7). ta lekš kāp jūr un gāžiz ildžēmda-potā immer 'Ta
läks kapi juurde ja ajas koorepoti ümber' (VL 121).

Vastavalt otstarbele on ō'rānt_kāp 'riidekapp', rīstāt_kāp 'nõu-
dekapp', rōnttāt_kāp 'raamatukapp', piški_kāp 'öökapp', glōs_kāp
'klaasuksega kapp', saina_kāp 'seinakapp', kiela_kāp 'kellakapp'.

Vasteid on ka teistes sugulaskeeltes. sm kaappi, vdj kappi. Sõna
on germaani leen, vrd. mrtš skāp, kaskš schap (SKES I 135).

kummuoD 'kummut'.

un_ta_m vie'ddōn sie sūormōks sūoormstē ulzē un_pant kumōt_pālō
'Ta on võtnud selle sõrmuse sõrmest ja pannud kummutile' (LT 22).
ni_nuor_izēnd_um kīttōn, laz lākkē vēhtlām, kumuod_jālga tagēn
um sūormōks 'Nüüd noorhärre on öelnud, minu vaatama, kummuti
jala taga on sõrmus' (LT 23).

Sõna on laenatud saksa keelest, vrd. kommode (LW 162).

lōda 'laud'

lōda um nēla_kāntlimi 'Laud on neljakandiline' (LW 105).

pi'n um lōdan_allō 'Koer on laua all' (LW 8).

lā'm lōda jū'r 'Lähme laua juurde' (LW 203).

ta um siela-puol lōdō 'Ta on sealpool lauda' (EHK).

ku istāD lōda nurga pāl, āB sō seitse āigastidi miestō 'Kui istud
laua nurga juures, ei saa seitse aastat mehele' (EHK).

iks sēji lōda jūrsō um veitti 'Ūks sōōja laua juures on vähem'
(LAK). Ku lekšta lōda jūst, sis kītistō aittumāl, ku tu'lttō
jūrō, sis kītistō jatk jumāl 'Kui mindi laua juurest, siis ōeldi
'aitūma', kui tuldi laua jūrde, siis ōeldi "jätku" ' (LW 5).

nei' tam' andōn selli piški lōda tām'mōn un kītn: "ku sa tē'd
siedō, siz kīt k^uolm kird: lōda la'gt!" 'Nii ta on andnud talle
sellise väikese laua ja ōelnud: "Kui sa tahad süüa, siis ütle kolm
korda: lausake kata end!" ' (NLK 85). tāpājid pēli viskōn rā' lōda
pāl 'Rōövlite pealik visanud raha lauale' (NLK 227).

nīnō zōl um vōnD siēldi neiķku päva un lōda jūss āttō ištōnD
brūt'pōr un su'llōst āttō kändōnD siemnaigō lōda pāl 'Lossi saal
on olnud selge nagu päeval ja laua juures on istunud pruutpaar
ja toapoisid on kandnud sōōkim lauale' (LT 21).

Lauda nimetatakse vastavalt otstarbele siedōb lōda 'sōōgilaud',
lā'b lōda 'aknalaud', kaittuks lōda 'katuselaud'.

Vasted on olemas ka sugulaskeeltes sm lauta, krj lauda, vps laud,
vdj lauta. Sōna on läänemeresoome päritoluga, kuid on ka teine vōi-
malus, et sōna on balti laen, vrd. ld plaūtas 'saunalava, lameda
põhjaga vanker' (SKES II 283).¹

loutš 'riiul'.

panūB lēba loutš pāl 'Paneb leiva riiulile' (LW 203). loutš pāl
pī'lōbōD rīstōD 'Riiulil on nõud' (LW 203). īr a'ilōp pīts loutšō
'Hiir jookseb mööda riiulit' (LW 203).

Nimetused on vastavalt sellele, mille jaoks riiulit kasutatakse.
rōnttōd loutš 'raamaturiiul', rīstōd loutš 'nōuderiul'. Vasted
on olemas ka teistes läänemeresoome keeltes, kuid nende tähendus
on mõnevõrra muutunud. eL lauts 'madal magamislava', sm lautsa
'pink, tool', krj laučča, loavičča 'pink', vps lautš 'pink'. Sōna on

laen vene keelest, vrd. лавуа, лава (SKES II 284).

lovà 'voodi'.

ta tuo'i lovà tu'bbô 'Ta tõi voodi tuppa' (EHK). sie um rōdi lovà 'See on raudvoodi' (EHK). lovà si'zzôl um kuot 'Voodis on kott' (EHK). ta liktâb lovà 'Ta liigutab voodit' (PDP). lovà um treidât 'Voodi on treitud kaunistustega' (PDP). ma tieB lovà 'Ma teen voodit' (LW 203). rištîng magûp pi'emdôs lovàs 'Inimene magab pehmes voodis' (LW 287). vanâtôttiz lovà um nūrkkas 'Vana-isa voodi on nurgas' (LW 469).

ni perimiez um lovâld i'ls kârgôn un iŕgôn pernâist pîeksâ 'Nüüd peremees on voodilt üles karanud ja hakanud perenaist peksma' (ULS 66). perinai magûb lovâl ruja 'Perenaine magab sängis haige' (ULS 68). poiss ũrgôp perinaiz lovân alâ 'Poiss poeb perenaise voodi alla' (ULS 68). perinai kârgôb lovâld ũlz, iŕgôp, siedô tiêdô 'Perenaine kargab voodilt üles, hakkab süüa tegama' (ULS 68). pois pugûb lovân ald ũlz 'Poiss roomab voodi alt välja' (ULS 69). siz iks liêdiz lovân all tânda 'Siis üks leidis ta voodi alt' (NLK 81). budnikkâ magûb lovâl un tã'mmôn äb uo vōnd ibukši 'Kaupmees magab voodis ja tal ei ole olnud juukseid' (LT 13). Sõnal on vested ka sugulaskeeltes sm lava'lava', vps lava 'nõrand', vdj лавен 'pink'. Sõna võib olla slaavi laen, kuid võib ka kuuluda läänemeresoome sõnavarasse (SKES II 283).

äl 'häll, kiige'.

laps um äl päl 'Laps on hällis' (AUI). ta älub älkôks 'Ta kiigub kiigel' (AUI). ni um vōnd tãmmôn iks buoga, un pãnmôst siês laps ällôz, sillô 'sie mēstar, kiis um tiend, un sie um tãm ie-piend sīnô' siês ällôz, ku sis, sie äp nuo-tik, sis, sie äl ällôB un sie äb li 'Tal on olnud poeg, tarvis panna sellesse lapsehälli, meister, kes on teinud, see on pannud sellesse hälli, et seda ei juhtuks. Häll

hällib, siis seda ei tule' (KLJ 283).

nēla lapstā ma'ggābād ī'ts ālz (jērnāz) 'Neli last magavad ühes
hällis (hernes) ' (KLJ 490).

siestā pūstā sōb_āl-vi'B 'Sellest puust saab hällivibu' (LW 513)

āl_vibud_vo'lttā kūzāpūstā 'Hällivibud olid kuusepuust' (LW 513).

Sõna kuulub läänemeresoome sõnavara hulka (LVEM 198).

Selles peatükis käsitletud sõnade hulgas on esikohal ^ŷgermaani
laenud. Neid on arvuliselt kõige rohkem - neli (beñk, kēp, kum-
muoD, zēdāl). Läänemeresoome sõnu on sama palju (lōda, lovā, ra'i,
āl). Vähe on läti laene (karinttāB, kreš') ja vene laene on üks
(louts).

II. MÖÖBLIGA SEOTUD PESU- JA

RIIDEESEMED.

dek 'tekk'.

ma vutaB dek päl 'Ma võtan teki peale' (DSP). tāmē um nūzōn
ilzō vie'ddōn dek pā pāl un laškōn ma'ggōm 'Tema on tõusnud
üles, vedanud teki üle peale ja heitnud magama' (ULS 86).

ta um nuonurikšōn un vie'ddōn dekk il' pā un pañd ma'ggōm 'Ta
on mõmisenud, vedanud teki üle peale ja heitnud magama' (ULS 86).

nē, un krasson lekš tañrō ebis tagān un nuo-pañ dek pālō 'Nojah,
siis Krasson läks seda hobuse järele ja pani teki peale' (KLJ 100).
i'd nō'gō pañd il, tāmōn ab ūo mūdō dekkō 'Ühe naha pannud üle,
tal ei ole muud tekki' (KLJ 313).

Tekkide nimetused on vastavalt otstarbele või liigile vat'tek
'vatitekk', lovā dek 'vooditekk', sōn dek 'saanitekk', ka pēran(d)
dek 'pörandavaip'. neitst purintt ē p pērandekko ~~xx~~ 'Tüdruk
klopib pörandavaipa' (LW 318). naist kudēbōt pīrandekkid 'Nai-
sed koovad pörandavaipu' (LW 298). Kasutatakse ka nimetust
katām 'tekk, kate'. Nimetus 'dek' on laen keskalamaksa keelest,
vrd. decke (LW 36).

lōda q'rōn 'laudlina'.

nei' tam' vjttōn vālda lōd-ārñ un lā'nd tallō un nei' se peri-
miez um' lā'nd tagān vañtlōm, un tam' pañd uks vi'zz un nei' tam'
la'gtōn sie lōd-ārñ velgōd pāl un nei' tam' kitn: "i'bbi vien'n!"
'Nii ta on võtnud valge laudlina ja läinud talli ja nii see pe-
remees on läinud järele vaatama ja ta on pannud ukse kinni ning
laotanud selle laudlina õlgedele ja öelnud: "Hobune veni!"'
(NLK 87). lōda-q'rōn um pū'dōks pīe'zdōt 'Laudlina on puhtaks
pestud' (LW 203). perinei vgl' vālda lōda q'rōnōks nuola'Gtōn lōda
'Perensine oli valge laudlinaga katnud laua' (LT 48).

lōda vt. lk.6.

ō'rân vt. lk.14

lā'b_ō'rân 'kardin'.

lā'b_ō'rân um sie, mis lazzōb lā'bbân je'ddō 'Kardin on see, mis lastakse akna ette' (EHK). Esineb ka saksapärest nimetust gārdin, vrd. sks gardine.

padā 'padi'.

padā si'zzōl attō kōrōd 'Padjas on suled' (PKP). mi'n padā um guogō-kōrišt 'Minu padi on hanesulgedest' (LW 269).

ma panāp si'nnōn padidi kloppēm 'Ma panen sind patju kloppima' (ULS 33). tu'l, ma si'nnōn āndap padidi pieksō 'Tule, ma sinule annan patju peksta' (ULS 34).

se neitst um vīnt tā'm ī'dō kōmōrō, pañt padād alā 'See neiu on viinud ta ühte kambrisse, pannud patjade alla' (ULS 109).

siz ta noglābīz tām' padād alā 'Siis ta peitis ta patjade alla' (NLK 213). sis um kittōn nei sie tsigīn nāi: tāmē jō āb vejiji sa-muoistō, ku ro'ud vejijid ma'ggō padā pālōz 'Siis see mustlasnaine öelnud nii: tema ei võivat mõista, kuidas inimesed suutvat magada padjal (KLJ 171).

padā_ō'rnōz 'padjapüür'. Vasteid on olemas ka teistes sugulaskeeltes, kuid nende tähendus on muutunud. sm patja (murd.) 'padi. polster, kate', krj patja 'polster'. Sõna on germaani laen, vrd. rts bädd, kask bedde (SKES III 503).

palāg 'lina'.

mi'n palāg um vālda 'Minu line on valge' (PKP). kneššōd vāldat palāgōd un rōvīnttōt vērmkkōks mīngāst ām mīngāst vērmōdōks, neikku vo'lītō kērebōst 'Ilusad valged lina ja värvitud värvidega mitmesugust värvi, nii et olid kirjud' (LT 47). siz ne palāgōd vo'lītōtō pāndāt sāina jūrō 'Siis need lina olid pandud seina juurde' (LT 47).

Lõuna-eesti murdes esineb samuti 'palakas' tähenduses lina. Sõna on ilmne läti laen, vrd. lt palags (LW 272).

sīlmað ȳ'rān 'käterätik'.

sīlmað ȳ'rān um vālda 'Käterätik on valge' (FKP).

sāl um' sūr kiw' vënd un siz na'dtā pannād sīlmaðā'm kiw' alā,
nei' ku kakš tutkāmt umāt ullō 'Ja siis seal olnud suur kivi ja
siis nad on pannud käterätiku kivi alla, nii et kaks otsa on
väljas' (NLK 171). kien lā'b sliktā, sien se sīlmaðā'rn līb mustā
'Kellel läheb halvasti, selle käterätik läheb mustaks' (NLK 171).

siz ku ni um' vënd jērālā'dāb āiga tund, siz se brūt' um' mūmtān
tām'mān ū'd sīlmaðā'rn pun'nist tutkāmdāks 'Siis kui on lah-
kumiseaeg tulnud, siis see pruut on kimkinud talle ühe punaste
otstega käterätiku' (NLK 190). ku sa nei ievā vō'lā, ku sa sie
āņķkar viedist mā'dd ukš ie'tstā ierā, sie pierāst mīn pūoga
brūt' mīmītāp si'nnān sīlmað ȳ'rān 'Kuna sa nii hea olid, et sa
selle ankru tõmbasid meie ukse eest ära, sellepärast minu poja
mõrsja annab veimeks sinule käterätiku' (ULS 89). siz um vōnd
vā'ggā knāš pientā vālda sīlmað ȳ'rān pu'nnist tutkāmdāks im-
mār āņķkar si'ttāt 'Siis on olnud väga ilus been valge punaste
otstega käterätik ümber ankru seotud' (ULS 89). ni ne sēidāst
a'igā. kiītāstā mūnt ro'uvān, ku miērāssā āt vōnnād sēllāst kōzganā,
un nā'tkāst nēdē mīmide, sēdā knāšsā sīlmað ȳ'rānt un nēdē kēra-
biš kōlīdē 'Nii nad sõitsid randa ja näitasid neid veimeid, seda
ilusat käterätikut ja neid kirjused linte' (LT 50).

sīlma 'silm' kuulub uraali sõnavarasse (FUV 57).

ȳ'rān vt. lk. 44.

tšubāt kuot' 'voodikott, pöhukott'.

mēg ma'ggām tšubāt pāl 'Me magame pöhul' (LW 436). siz sie vanā
miEz lā'b pū jūr tā'giž, sāl'tāB entš oksāD pālā, panāB entš
tšubāDkuot' oksāD pāl un īrgāb brou'tšā 'Siis see vanamees lä-

heb puu juurde tagasi, laob oma oksad peale, paneb oma heinakoti okstekoormale ja hakkab sõitma' (NLK 160).

'tšubät, kuot̃' on tavaline riidest kott, millel on hein või põhk sees. Nimetus on tulnud läti keelest, vrd. čupa 'hunnik, kuhi'.

Nimetatakse ka madrats, ma'gdāp, kuot̃, kuot̃ 'voodikott'.

ma'gdāp, kuot̃t̃l um aina si'zzāl 'Magamiskotil on hein sees' (KKK

lovā si'zzāl um kuot̃ 'Voodis on kott' (EHK). oukist kuot̃t̃ āb

sā tēduks 'Auklikku kotti ei saa täis' (NLK 463).

Vasted sugulaskeeltes on sm kotti, vdj kotti. Sõna kuulub lääne-meresooime sõnavarasse.¹

Selles peatükis käsitletud sõnade hulgas on ülekaalus germaani ja läti laenud (deķ, padā, gaŗdīn ja palāG, tšubät, kuot̃, lōda, ū'rān, sīlma, ū'rān. Meie oma sõnavarasse kuuluvad kaks sõna: kuot̃ ja sīlma.

---

¹ А.Х а к у л и н е н, Развитие и структура финского языка, Москва 1955, lk.25, vrd. ka Y.Т o i v o n e n, SKES II 225.

III. RÖIVAD, EHTED.

Selles peatükis käsitletakse kõige tavalisemate, igapäevases elus tarvitavate rõivastusesemete nimetusi ja mõningaid ehteid.

Üldnimetus on õ'rân 'riie, rõivas'.

õ'rnâd_ättâ ka'izžast 'Rõivad on märjad' (KKK). sie um diktâ

õ'rân 'See on tugev riie' (PDP). õ'rând_ättâ jära la'ggânâD, pah

vi'zzâz 'Rõivad on lahti läinud, pane kinni' (LW 180). tallâ um

lemdi õ'rini vajâq 'Talvel on sooje rõivaid vaja' (LW 187).

li'bdâks saittâ vanâstâ õ'rânt pie'zdât 'Leelisega pesti vanas-

ti rõivaid' (LW 191). õ'rni um li'ktâmâst 'Rõivaid tuleb leotada'

(LW 193). naist pahttâ õ'rând_uļzâ norâstâm 'Naised panid riid-

ed välja nörguma' (LW 251). õ'rând_ättâ õ'dâks ienâD 'Rõivad

on kitsaks jäänud' (LW 267). tämmân ättâ üd_õ'rânt sâlgas 'Tal

on uued rõivad seljas' (LW 268). mustlikkist õ'rând_âp_kârttat n

ne'ije'n pērmâ 'Mustjad riided ei karda nii tolmu' (LW 236).

perīnai ni ka irgân iekâ un dahtšâ un kiskôn entšân ä'rând

sâlgast lâ'igi 'Perenaine ka hakanud hüppama ja tantsima ja kis-

kunud oma rõivad seljast lõhki' (NLK 152).

Liivi keeles on sõna läti laen, vrd. drāna (LW 268).

a'm̄ 'kuub, pintsak'.

ma viedâb a'm̄ sâлга 'Ma tõmban kuue selga' (PDP). ku mi'nnân um

kiebâ, siz viedâb a'm̄ mōzâ 'Kui mul on soe, siis võtan kuue seljast'

(PDP). a'mm um mi'en, jak naizân 'Kuub on mehel, jakk naisel' (LW 9).

mi'n a'm̄ uodâr um jārâ lõppân 'Minu kuue vooder on ära lagune-

nud' (LW 454). un ni se piñ' tul' andlmanhân jū'râ un i'tist i'd

akiz am'mâz vi'zzâ un tã'ž vie'ddâ siedâ andlmanâst je'ddâpēdân

spīkrâb puol 'Ja nüüd see koer tuli kaupmehe juurde ja haaras

ühtlasi kuuest kinni ja tahtis vedada seda kaupmeest ettepoole

varga juurde' (NLK 116). ne ka ni puēis īrgâb liltâ, nei' perīmiez

īrgāb ai'lō un dāhtšō,kīskāb am'mād lā'igi,sērkād lā'igi,ieb
pa'llō lejāks 'Niipea kui poiss hakkab mängima,peremees hakkab
jooksma ja tantsima.kisub kuued lõhki,sārgid lõhki,jāāb palja
ihuga' (NLK 152).

Vasted sugulaskeeltes on vāj ame,sm hame,eL ame'.Sōna on vanem
germaani laen,vrd.msk hamr,kasks ham.Läänemeresoome keeltesse
laenamisel tähendas sõna algselt mingit ülerõivast (LVEM 164).¹
bikšōD 'püksid'.

mi'edōn umat eñtš,kuttōd,bikšōD,vierbikštōD villōst 'Meestel on
omakootud püksid,kedratud villast' (LAK). bikšōD vel'ttō sukkā
si'zzōl 'Püksid olid suka sees' (LAK). poišsōn āb,uo vel bikši-
di 'Poisil ei ole veel pükse ' (LW 23). poišsōn um bikšōd,jūšsō
ikš knēp ka 'Poisil on pükste juures üks nõõp ka' (LW 141).

kliṅkkōdōks pa'nñtō ka bikšōd un,a'mmōd,vi'zzō 'Haakidega pandi
ka püksid ja kuued kinni' (LW 140). ans kītiz: "se vel' min'
tāti,viedīz bukšōd jalgā." 'Ants ütles: "See oli minu isa,tõmbas
püksid jalga." '(NLK 294).kurē kītiz: "ku selli tāti sin' um',
kis nei' viedāb bukšidi jalgā,mingi siz se um,ku se vel ulz tu-
lūb?" 'Kurat ütles: "Kui sul selline isa on,kes nii pükse jalga
tõmbab,milline ta siis on,kui ta veel välja tuleb?" ' (NLK 294).
sis ta neis kūiṗ,pāl,kunīkš pāikkiz bikšidi 'Siis ta nägi kuhja
peal,et üks paikas pükse ' (ULS 119). nē,uzrēis siē sāl kargōb
ilz,akūb eñtš jālga vi'zzō,bikšōD palābōD,bikšōD palābōD.siēn
um pallōn bikšōd jalgā jarā 'Kohe hüppab seal üks üles,haarab
oma jalast kinni,püksid põlevad,püksid põlevad.Sellel on põle-
nud püksid jalga ära (KLJ 457).

Sōna on laenatud keskalamsaksa keelest,vrd.buxen (LW 23).²

¹vrd.ka Y.T o i v o n e n,SKES I 53.

²vrd.ka A.S a a r e s t e ,LVEM 173.

e'd'diz_ō'rân, ežā_ō'rân, e'žž_ō'rân 'pöll'.

e'd'diz_ō'rân veļkuttâD, narmâd_veļ alâ ti'edât 'Pöll oli kootud, narmad olid alla tehtud' (KKK). ī'tkērdalist e'žž-ō'rând_vōl'ttâ

būotštâ vōštât 'Tavalised põlled olid poest ostetud' (LW 47).

lōttâ ežā_ō'rân vō'l' sūr vālda, sālga pāl kuolm suorm la'igit
sidimēdōks vi'zzâ si'ttât; sellist ī'ž_laigāt si'dmâd_vō'l'ttâ

immār ka'ggāl 'Kirikupöll oli suur valge, selja peal kolme sõrme laiuste sidemetega kinni seotud; samasugused laiad sidemed olid ümber kaela' (LW 47). i'bbi um kītōn: alā bād midēd, mūp vōndžāl

ku ne tulbād mīnda tapām, siz sidā vālda e'ž -ā'rn je'ddâ un
tilkt ne k'olm e'žmist tilkâ sie širt tūrâ um matā umārstarā
sidāmtâ ī'd umārspū alā 'Hobune on öelnud: ära kurvaste midagi.

homme hommikul, kui nad tulevad mind tapma, siis seo valge põll ette ja tilguta neen kolm esimest tilka selle põlle nurka ja mata aia keskele ühe õunapuu alla' (NLK 225). ni kurē lā'b jarrōz

je'dspēdōn un ni tulāb il'zâ sie rā'kōks sūr e'ž-ā'rn tāwz un
pūeis nim' pand kibār jāra ai'gâ 'Nüüd kuret läheb järve ja nüüd tuleb üles selle suure põlletäie rahaga ja poiss on nüüd pannud mütsi järve randa' (NLK 150). ta vōttiz se_ežž_ō'rân immār pā
jārānōz 'Ta võttis selle põlle pea ümbert ära' (LT 50).

ežā 'esi' kuulub soome-ugri aluskeelde. Vasted teistest sugulaskeeltest on krj ezi, vps eži, vđj esi, ung elő (FUV 77).

ō'rân vt. lk 14.

Põlle nimetatakse ka š'i'rts. See nimetus on laenatud saksa keelest, vrd. schürze (LW 395).

gūngasserk 'seelik'.

gūngasserk um sālga vīedāmōst 'Seelik tuleb selga panna' (LW 63).

siz ē'dis tegiš selliži līntadōks un kīltādōks, ē'dis selliži

gūngasserkidi sālga, selliži vālded un rōzōD 'Siis jälle rõivastuti selliste lintide ja kilinatega, pandi seelikud selga, sellised

valged ja roosad' (KLJ 380).

Nimetatakse a'lli, gūngašserk 'alusseelik', pēli, gūngašserk 'see-lik'. Olenevalt sellest, millise mustri- ja riidest rõivas on õmmeldud, nimetatakse kērabi, gūngašserk 'kirju seelik', triplimi, gūngašserk 'triibuline seelik', rūtlimi, gūngašserk 'ruuduline seelik'. serk on germaani laen, vrd. rts sark. (LVEM 164).

jak 'jakk'.

paldiñ naist jakkūdōn kādūksi ab, ūo 'Praegu naiste jakkidel käi-
seid ei ole' (LW 83). ku mi'n jeməl vėl kōzganD, vo'lttā eñtš
kuttōD jakūD 'Kui minu emal olid pulmad, olid omakootud jakid'
(KKK). jakkōn, un, a'mmōn, um, ēlma 'Jakil ja kuuel on hōlm' (LW 53).
Nimetus on tulnud saksa keelest, vrd. jacke. (LW 83).

kō'skō 'kasukas'.

tallō um kō'skō vā'ggō jēvā 'Talvel on kasukas väga hea' (LW 151).
tā'mmōn um kō'skō sēlgas 'Tal on kasukas seljas' (LW 151).
vānda mi'n kō'skō tšuppō nei nekkā rištīng, pa'n mi'n kibār tā'm-
mōn pā'zō un pa'n tām lōja sārō tagis, tučkāmōz 'Käena minu ka-
sukas hunnikusse nagu inimene, pane minu kübar talle pähe ja pane
ta paadi ninasse tagumisse otsa' (ULS 74). ta um eñdān eñtš ver-
gāt t'voiz, mi'en vē'idōB, un eñtš kō'skō un eñtš kibār ka 'Ta on
andnud oma võrgud teisele mehele püüdmiseks ja oma kasuka ja
kübara ka' (ULS 74). mařt, pēva, siz, nuord, mi'ed, ē'dist, kō'sk vo'l
t'vois, puol pālō un siz, nāgū... sei, pañdāt sīlma, je'ddō gīm
'Mardipäev, siis noormehed rõivastusid, kasukal oli teine pool peal
ja siis nāgu... silmade ette sai pandud mask' (LT 38).
Nimetus on laenatud vene keelest, sõnast кофex (SS 96).

krīzda 'rätik'.

krīzda, sidāb, lapstōn un vanād, ro'uvvān immār pā, ēlgā pā kīl-
ma 'Rätik seotakse lastele ja vanadele inimestele ümber pea, et

pea ei külmetaks' (EHK). muštə krīzdaG mełtsist kēh̄tidōks
 'Must rätik roheliste servedega' (LW 155). krīzdaG pālštōks um
vāldin lā'nd 'Rätiku pelistus on lahti läinud' (LW 274).
mis sa vaṭtiltōd, eṭš krīzdaktō 'Mis sa kortsutad oma rätikut'
 (LW 473). peis vettān krīzdaG ka'ggalstə jera un si'ddān dālba
tutkāmō, laz k'uoig-mi'ed nāgōd, ku ta tē'b k'uoig pālssēdō 'Poiss
 võtnud rätiku kaelast ära ja sidunud teiba otsa, et laevamehed
 näeksid, kui ta tahab laevale saada' (NLK 230). ni se jemān lā'nd
vaṅklām, nānōd ku tām zīdi krīzdaG um' vōnd immār kē'd 'Nüüd see
 emand läinud vaatama, näinud, et tema siidirätt on olnud ümber
 käe' (NLK 65).

Nimetus on laen keskalamsaksa sõnast krüsedok. (LW 155).

maṅttōl 'mantel'.

maṅttōl um pālō vieṭtōb o'rān 'Mantel on peale võetav rõivas'
 (LW 216).

pāppōn um muštə maṅttōl sālgaS 'Papil on must mantel seljas'
 (EHK). sie um mi'n maṅttōl 'See on minu mantel' (PDP).

siz zīd' lekš ulz un vitiz eṭš rattōd pāld sūr mantōl, kis mak-
sīz sadā ru'blō un āndis sie perīmi'en sālgo 'Juut läks välja ja
 võttis oma vankrilt suure mantli, mis maksis sada rubla ja andis
 selle peremehele selga' (NLK 297). perīmieZ kitiz: "ūldō tiēsō,
küll tēg nēt, ku se zīdān āb lī uidō, ta kītōb vel, ku se mantōl,
mis mi'n' sālgaS um', ku se ka līb tām'mōn." 'Peremees ütles: "Kör-
 ge kohus, küll te näete, et sel juudil pole häbi, ta ütleb veel, et
 see mantel, mis minu seljas on, et see ka on tema oma." ' (NLK 297)
pāva tūlkōks attō sa-meṭlānD, sa-sā'dānD, kiS nuo-viedāg rieṅ
mi'en mantōl mōzō jīedmōl 'Päike tuulega on möelnud, on arutanud,
 kes kisub ränduril mantli rutem maha' (KLJ 207).

Sõna on laen saksa keelest, vrd. mantel. (LW 216).

nāzdōg 'taskurätt'.

nāzdōg um jo piški ap ku krīzdaG 'Taskurätt on väiksem kui rätik' (LW 261). mi'nnēn ab uo nāzdōktō inh 'Mul ei ole taskurätti ühes' (LW 261). frintsess āndis tām'mān entš suormāks un nāzdōg 'Printsess andis talle oma sörmuse ja taskurätti' (NLK 269) Sõna on laenatud keskalemsaksa keelest, vrd. nasedōk. (LW 261).

Kasutatakse ka teist nimetust nanē-luppat 'ninarätt'.

un siz tam' nočkēratōn entšōn i'd rāntōd un siz tam' novāndōn nānt rāntōd nanālupāt sil'l 'Siis ta on kirjutanud endale ühe kirja ja siis ta on keeranud selle kirja ninarätikusse' (NLK 95) kēnig liediz entš tidār jūst tānda, tš'ž laskō tām' mā'z, agā neiz ku tām' jāлга vel' vi'zzō vāntōd tidār nanālupātōks, ādāgiz jarā. pañ' ukš vi'zzō, las tāmā ma'ggōg 'Kuningas leidis ta oma tütre juurest, tahtis lasta teda maha, kuid nägi, et tema jalg oli kinni mähitud tütre ninarätiga, ehmatas ära, pani ukse kinni, et ta magaks' (NLK 113).

nanē 'nina' kuulub läänemeresoome sõnavarasse (SKES II 373).

luppat on tulnud liivi keelde läti sõnast lupata 'kalts, lapp'.

serk 'särk'.

linist ō'rōnāt saittō sērkkōd umbōlittāt 'Linasest riidest ömmeldi särgid' (LW 195). sērkkōn āttō rī'mōd, jēgā a'p pāl um ikš rī'm 'Särgil on paelad, iga öla peal on üks pael' (LW 340). sērkkōd vo'lttō muštād 'Särgid olid mustad' (EHK).

ni i'z iovāp kā'tkōks un iālgadōks s'ōtkub nēdi sērkkidi 'Nüüd jahvatab kätega ja jalgadega sõtkub neid särke' (ULS 71).

un sie vanīmiz vel'lōn um' vēnd vālda serk un vāldad kēdūd 'Ja sel vanemal veljel on olnud valge särk ja valged käed' (NLK 181) un siz ta kizīz, kui' sie mi'en nei vālda serk pī'lōb 'Siis ta küsis, kuidas sel mehel nii valge särk on?' (NLK 181). ni ta vīt-tōn tikkiž ne sērkkōd ku'bbō sē'lt sōnast un lā'nd ulz je'dspēdōn

'Nii ta võtnud kõik need särgid kokku sealt saunast ja läinud edasi' (NLK 127).

serk vt.lk.17.

Mütsid.

kibar 'kübar'.

kibar pä'zõ pānda 'Kübar pähe panna' (LW 122). kibar mō'zõ vettõ 'Kübar maha võtta' (LW 122). širmkõks um kibār 'Sirmiga [noka-ga] on kübar' (AUI). kibar um vanaizān pāz 'Kübar on vanaise peas' (AUI). kibar aldõ tulab ulzõ ibukst 'Kübara alt tulevad välja juuksed' (AUI). un kiittān: ku mi'n kō'skõ un kibār līp, si'nnān mie'ršsõ inõ, siz līb iegā kert ka'ldi 'Ja öelnud: kui minu kasukas ja kübar on sinul merel kaasas, siis on iga kord kalu' (ULS 74). un tam' viittān naiz un tei kēzgānd un ma vel' ka sã'l un ma juoi nei', ku kibār vel' i'd kuora pāl 'Ja ta on võtnud naise ja teinud pulmad ja ma olin ka seal ja jõin nii, et kübar olim ühel kõrval' (NLK 69). ta um' venkēn kibārõks, las tulg ulzõ se brūt 'Ta on vehkinud kübaraga, tulgu pruut välja' (NLK 221). alā vañklõ miestõ kibārõst 'Ära vaata meest kübarast' (NLK 461). sis, ta um nānd, ku tämmān veñd ikš sūr knaš kibār pāssõ 'Siis ta on näinud, et tal olnud suur ilus kübar peas' (KLJ 120). Sõna päritolu on lõplikult selgitamata. See on kas balti laen, vrd. lt cepure, le kepure, või läänemeresoome sõna (SKES II 256). Pole ka võimatu, et balti hõimud laenasid sõna läänemeresoomlastelt. Soome keeles esineb kypärä 'kiiver'. Sama sufiks esineb ka teistes sõnades, mis tähistavad ümmargusi esemeid (hytyrä, kanpi-ra).¹

mits 'müts'.

bäs širm um mits 'Ilma sirmita [nokata] on müts' (AUI).

¹ K. A b e n, *Анбекне и эмонекне мейенне / Аннмекне и эмонекне*, Filoloogilisi ettekandeid, peetud soome-ugri teaduste konverentsil Leningradis 1947.a., TRÜ toimetised, Tartu 1947, lk. 10.

tād sa neitski mitsšõ umblõ? 'Tahad sa, neitsike, mütsi ömmelda' (VL 31). ma tãb umblõ ërmig mitsš 'Ma tahan ömmelda kummelise mütsi' (VL 81).

Nimetus on saksa laen sõnast mütze (LW 225).

Jalanöud.

keḡgmāz 'jalanöu'.

mi'nnōn ättā keḡ(g)māt katki 'Mul on jalanöud katki' (LW 114).

keḡmād ättā miḡgist ab miḡgist: kängad, sōpkād, vīzād, pästād

'Jalanöud on mitmesugused: kingad, saapad, viisud, pastlad' (LW 114)

'keḡgmāz' on tuletatud sõnast 'känga', vt. allpool.

känga 'king'.

ne ättā mi'n kängad 'Need on minu kingad' (LW 179). alā aštā

kängadōks vie't si'llō 'Ära astu kingadega vette' (LW 179).

kāḡkseppa tiēB kängad tieērōks 'Kingsepp teeb kingad terveks'

(EHK). ta veṭtāb rō'dō kängad jētst, ta mīb nēdi keḡgi 'Ta võtab

raha kingade eest, ta müüb neid kingi' (LW 179). sīē um vēnD

glūš kū'ja, nei ku pitš randō kā'B, nei kū'ja, ku tsībōdōks un

kängadōks um vēind lā'dō pitš sīedā nanā laidō 'See on olnud

täiesti kuiv, nii et mööda randa käiakse, nii kuiv, et viiskude ja

kingadega on saanud minna mööda ninelaidu' (KLJ 80).

Vasted on olemas ka lähemais ja kaugemais sugulaskeelis.

sm kenkā, krj keḡgā, vps keḡg, vđj tšentšs, eL kēḡG, md kāmā, keme

'saabas', mr kem, kS kōm-kot 'king ja sukk'. Sõna kuulub soome-ugri

aluskeelde (YÄH 396).

sōpkāz 'saabas'.

sōpkāz pīkstāB 'Saabas pigistab' (LW 377). voštāp sōpkidi 'Os-

tan saapaid' (LW 377). kurē kiskub i'dōks pā'rā sōpkidi jārē.

kuḡtš ne kākš ku'bbō nu'olā bōD 'Kurat kulutab üheksa paari saa-

paid ära kuni paar rahvast kokku saab' (LW 162).

lāista pāl ti'ep₁keṅkšēppa sōpkidi 'Liistul teeb kingsepp saapaid' (LW 182). mi'nnān āttā sōpkōd₁ jāra lōppāmōd 'Mul on saapad ära lagunenud' (LW 202). mi'nnān ^{4m}āttā mīer₁sōpkidi vajāg 'Mul on meresaapaid vaja' (PDF). ikš krēpākuona lekš un vīedīz ī'd sēp-kōz ulzō, sai pitt rā'dō, un vīedīz t^uoiz sēpkōz ulzō un sai t^uoi pitt rā'dō 'Üks kärnkonn läks ja vedas ühe saapa välja, sai püti raha ja vedas teise saapa välja ja sai teise püti raha' (NLK 125). Vasteid sugulaskeeltest on krj šoappoa, vdj sēpāga, sm saapas. Sōna on laenatud vene keelest, vrd. canoe (YÄH 61).¹

paštāl 'pastel'.

tā'mmān um paštāli paikkāmōst 'Ta peab pastelt parandama' (LW 270). paštāli jegaiķš ī'š₁te'i 'Pastleid igāuks ise tegi' (LW 277). paštā'ld₁ āttā tīero'u keṅgmōd 'Pastlad on töörahva jelanōud' (LW 277). paštā'ld₁ āttā se t nō'gōst ti'edāt 'Pastlad on ainult nahast tehtud' (LW 277). ma pu'ktōp pa'ggālt paštāl ōzō 'Ma pistan pastlapaela aasa' (LW 314).

Lähteallikaks on läti sõna pastalas, sealt on sõna laenatud liivi ja ka eesti keelde (LVEM 178).

vīzōz 'viisk'.

vīzōt sōbōd₁ nīnīst ti'edāt 'Viisud tehakse niinest' (LW 495). va'nliķkist naist ve'l paldin kā'bōd₁ vīzōdōks kōral 'Vanemad naised veel praegu käivad viiskudega karjas' (LW 495).

Liivi keeles on sõna ilmne läti laen, vrd. lt vīze 'viisud' (LW 495).

sukka 'sukk'.

va'nštī mi'edān vō'lītā pitkāt₁ sukka₁, sār₁ pa'ggālōks vizās 'Vanasti meestel olid pikad sukad, säärepaeltega kinni seotud' (LW 385). sāl um ikš um pōr₁ sukka 'Seal on üksik sukk' (LW 452).

¹ vrd. ka J. K a l i m a, SS 131.

mi'nnõn um sukkà kudàmâst 'Ma pean sukka kuduma' (KKK).

ē'dõn pãnbõd j'egà ikš eñtš sukad õ'i jūr, sis ta_m rikàz, uõnd'-
žal vetabõd sukad jarànõz, sis ta ièb jouttõmâks 'Õhtul paneb

igauks oma sukad ahju guurde, siis ta on rikes, hommikul võtavad
sukad ära, siis ta jääb vaeseks' (KLJ 302). näñtt, äigastõd, um
vont, selli mūdõ ku pierrõ soũõ ku amād, ättõ nuopie'zzõnD, siz
neitsõd, ättõ lãnõt, sukkõ kudàm 'Neil aegadel on olnud selline
komme, et pärast sauna, kui kõik on pesnud, siis neiud on läinud
sukka kuduma' (LT 15).

līt, sukkà 'sokk'. lītsukkididi pidabõD mi'et, puolist 'Sokke kann-
vad mehed' (LW 199).

Sõna on germaani laen.¹

kindõD 'kindad'.

ikš um kindõz 'üks on kinnes' (AUI). kindõd, at õuklist 'Kindad on
katkised' (AUI). kindõd, at pi'emdõD 'Kindad on pehmed' (AUI).

amà jemin va'nbõbõt, kõ'd, lañgist kindõD 'Kõige enam vanuvad
kahest kõigest kindad' (LW 469). suõrm-kindõdõks pigà kilmabõt,

käduD 'Sõrmkinnastega peagi käed külmetavad' (LW 390).

metlõn: "lãmbaz, võlks ju jevà, sãl, sõks villõ, kudõks kindidi sukti."

'Mõelnud: "Lammas oleks parem, sealt saaks villa, kookis kindaid,

sukki." ' (LT 44). ma eñtš brudganen uonõ-puoga vilast kindidi x

kudab 'Ma koon enda pruutneitsile lambatalle villast kindaid'

(VL 259).

Vasted on olemas ka sugulaskeeltes. krj kinnaš, vps kindaz, vdj
tšinnaz, sm kinnas. Sõna päritolu on vaieldav. See võib olla laen
balti keeltest, kuid ei ole ka võimatu, et balti hõimud on sõna
laenanud läänemeresoomlastelt (YÄH 396).²

1 Л. Х а к у л и н е н, *Развитие и структура финского языка*, Москва 1955, lk. 44.

2 vrd. ka Y. T o i v o n e n, SKES I 196!

Ehted.

krelllâd 'pärlid'.

ka'ggâlâz attâ krelllâd, ne attâ glõzâst 'Kaelas on pärlid, need on klaasist' (KKK). ta pa'n krelllât ka'ggâlâz 'Ta pani pärlid kaela' (LW 153). Sõna on laenatud läti keelest, vrd. krelles (LW 153). 'krelllâd' on niidile lukitud pärlirida. Üksikuid pärleid nimetatakse eim, eimâd 'helmed', mis om läänemeresoome sõnavarasse kuuluv sõna (SKES I 67).

suol'g 'sõlg'.

suol'gâdâks saittâ serk kuřkk-a'llist vi'zzâ pañdâd 'Sõlgedega sai sãrgi kurgualune kinni pandud' (LW 389). suol'g um neikkâ suorm ks, âldâ ne'ggâl, missâks panâB vi'zzâ 'Sõlg on nagu sõrmus, all nõel, millega pannakse kinni' (LW 389). suol'gâd, vq'l'ttâ miñ- gist äb, miñgist 'Sõled olid mitmesugused' (LW 389).

Vasted sugulaskeeltest e sõlg, sm solki viitavad sellele, et sõna on läänemeresoome päritoluga.

uorin 'kõrvarõngas'.

paldin neitsâdân attâ kuoriš tegiž uorinD 'Praegu neidudel on kõrvarõngad jälle kõrvas' (LW 456).

Nimetus on tulnud saksakeelsest sõnast ohring (LW 456).

vāñkka 'vanik, pärg'.

tuo mi'n suššân vāñkka buorâd 'Too mu õekesele pärja kaunistused' (LW 475). jõh-päva ē'dân pākbâd vāñkkat, pāzâ 'Jaenipäeva õhtul pannakse pärjad pähe' (LW 475). lapst vāndabâd jõhât, pāl vāñkkidi 'Lapsed punuvad jaenipäeval pärgi' (LW 475). jeltšâm veltšâ um kāndab õlaz vāñkâ, jarâ kuõlân kāndâB teuridi jeldidi (pū) 'Elevana kannab haljest vanikut, surnuna kannab kal- leid elusid KEMM (puu)' (KLJ 233).

Sõna on laenatud läti keelest, vrd. vainags (LW 475).

Selles peatükis käsitletud sõnade hulgas on arvuliselt kõige rohkem germaani laene (a'm, bikšâD, jak, serk, mañttâl, sukkè, kríz-daG, mitsš, nãzdâG, uorin). Järgmisel kohal on läti laenud (õ'rôn, paštâl, vîzâz, luppât, wāñkka, kreillâD), vene laene on vähe (sõpkâz, kō'skâ) ja meie oma sõnavara sõnade hulka kuuluvaid sõnu samuti väga vähe (el'mâD, suol'g). peale nende^{vn} veel mõningad sõnad, millede kohta ei tea kindlalt väita on nad laenud balti keeltest või on meie oma sõnavara sõnad. Need on kãnga, kîndâz, kibâr.

IV. ÖMBLUSTARBED.

lānga 'lōng,niit'.

sie lānga um kie'rrô kie'rdâB 'See lōng tuleb kerasse kerida'

(LW 137). se lānga um kô't-kêrdâli 'See lōng on kahekordne'

(LW 121). lānga um jārâ mē'ddôn 'Lōng on segemini läinud' (LW 240).

kierlimist lāngast tulâB viza ô'rân 'Kõvasti korrutatud lōngast
tuleb tugev riie' (LW 124). mⁱēdliņkkist vō'kkaks vō'ttâb lāngâ,

ku umblâB 'Mesilaste vahaga vahatatakse lōnga,kui ömmeldakse'

(LW 499). alâ mē't mi'n lāngô 'Ära sasi minu lōngu ära' (EHK).

nim' tuñd skruodil' un siEn um'veñd muštô lāngô un sem' umblôn

tām'môn sū vi'zzô 'Nüüd on tulnud rätsep ja sellel on olnud

musta niiti ja see on ömmelnud temal suu kinni' (NLK 61).

ni izānd nūzân il'z,lāngad a'dt sāina pāl valmôd 'Nüüd isand

tõusnud üles,lōngad on seina peal valmis' (NLK 130).

lā'nd ē'dôn kuodâi,lānga um nuo-vērbikšât 'Läinud õhtul koju,

lōng on valmis kedratud' (KLJ 175). sis lib lānga valmôz 'Siis

on lōng valmis' (KLJ 175).

Vasted esinevad ka teistes läänemeresoome keeltes.krj langa,

vps lang,vdj lenka,sm lenka,eL lang.Sõna on germaani laen,skan-

dinaavia päritoluga,vrd.nr (botn)langen,rtš (blå)lānga (SKES II

274).

ne'ggâl 'nöel'.

sie um paikkattâb ne'ggâl 'See on nöelumise nöel' (KKK).

ma pu'ktâb lāngô ne'ggâl tagân 'Ma ajan niiti nöela taha' (LW 314).

se ni.glô v^ool' neiš,sūr.ku tã'mmân sugiz iřm 'See nöel oli nii

suur,et tal hakkas hirm' (ULS 119). o pivâ piťki, kuš,sūr ni.glô

um 'Oo,püha pikne,kui suur nöel on' (ULS 120).

Vasted sugulaskeeltes on sm neula.krj niekla,vdj nigaa,vps nega,

eL neğel.Läänemeresoome keeltesse on sõna laenatud germaani keel-

test, vrd gooti nēpla, kask nālō (SKES II 375).

suormkibār 'sörmkübar'.

mēG nūtām siēda suormkibār 'Me nimetame seda sörmkübaraks' (KKK).

suorm kuulub läänemeresoome sõnavarasse.¹

kibār vt. lk. 20.

škē'rāD 'käärid'.

škē'rād, attā tēlzaD 'Käärid on nürid' (LW 395). škē'rād attā
vaimāD 'Käärid on teraved' (PDF).

Sõne on laenatud keskalamsaksa keelest, vrd. schere (LW 395).

Käsitletud sõnad on kõik germaani laenud (lānga. nē'ggāl, škē'rāD)

Ainult üks sõna kuulub meie oma sõnavarasse (suormkibār).

---

¹Л.Х а к у д и н е н, Развитие и структура финского языка II, Москва 1955, lk. 6.

V. KETRUSE JA KUDUMISEGA SEOTUD

TARBEESEMED.

kārššâD 'kraasid'.

sūrt, kārššâD 'suured kraasid', piškist, kārššâD 'väikesed kraasid'. Nimetus on laenatud balti keeltest, vrd. lt karst, le kařsti. (SKES I 166).

ke'rž, rōdâD 'lambaraud'

ke'rž, rōdâdâks kerikšâb, lāmbidi 'Lambaraudadega niidetakse lambaid' (LW 116). ku škēridi āb, ūo, siz i'edâp kāngastâ ka
ke'rž, rōdâdâks 'Kui kääre ei ole, siis löigatakse kangast ka lambaraudadega' (LW 107). Nimetus on tuletatud tegusõnast kerikšâ 'pügada, niita'. Vasteid sugulaskeeltest on sm keritâ, krj keričće. Sõna on germaani laen (SKES I 183).

rattin 'vokk'.

rattinâks vērbikšâB

lāngâ 'Vokiga kedra-

takse lõnga' (LW 330).

ku āb, ūo vōnâ, rattinî,

siz, at kie'ddârâks

vērbikšâD 'Kui ei ol-

nud vokki, siis kedrati

kederverrega' (LW 136).

rattind, kēr, snuor kēr,

pāl 'vokiratas, nööri ratta

peal' (LT 20).

rattin tikajälga 'voki-

keps'. s^uotlōda, mis jēlgadâks s^uotkūB 'sötkelaud, mida jēlgadega tallatakse' (LT 20). vt. foto 1.

Foto 1.

linad lõda~lõndrik 'koonlalaud', sīn vāndab
linat pālō, sellī dēl um 'Sinna keritakse
linad peale, selline laud on ' (LT 20).

vt. joonis 2.

rattin 'vokk' on liivi keelde laenatud
läti keelest, kus vastav sõna on ratinš (LW 330).

Voki juurde kuulub ka veel spuol 'pool'.

ni se bõrinlāps um vepšān spuolā kōunaigās un spuol um sa'ddān
kōuvō 'Nii see vööraslaps on viipsinud pooli kaevu ääres ja
see pool on kukkunud kaevu' (ULS 33). ni ta tēnda laškup, kuodai,
āndap, sie spuol kā'ddō, mis tāmōn sōdis, sie kōuvō 'Nüüd ta teda
laseb koju, annab selle pooli kätte, mis temalt kukkus sellesse
kaevu' (ULS 33).

Sõna on laenatud keskalamsaksa keelest, vrd spēle (SKES III 646).

veñžlōdād 'kerilauad'.

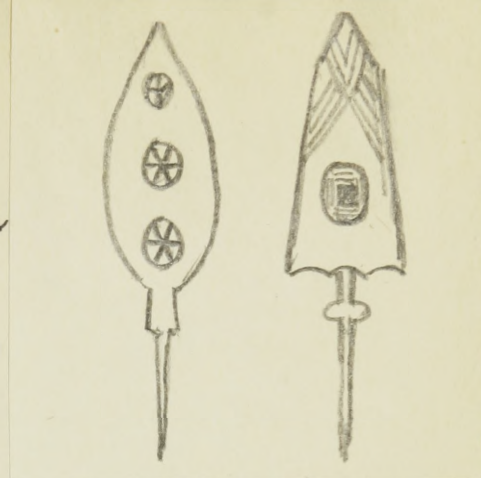
veñžlōdād attō āldō ju laigād āp ku pāldō 'Kerilauad on alt
laiemad kui pealt ' (LW 477). ni tam' andān tām'mōn kuldist
veñžlōdād 'Nüüd ta on andnud talle kuldsed kerilauad' (NLK 63).
Kerilaudu kasutatakse lõnga kerimiseks vihiste kerasse. All on jalg,
peal neli haru, mis on maapinnaga paralleelselt.

vepš, pūd 'viipsipuu, haspel'.

Haspel on lõnga vihtimiseks. Ta on samuti neljaharuline kui kerilauadki, kuid need harud käivad ringi nagu tuuliku tiivad.

ni tam' andān tām'mōn j'bdist vepš-pūd 'Nüüd ta on andnud talle
höbedased viipsipuud' (NLK 63). vepš, pūd, varž, siē teppup, sainō
ōukkō si'llō 'Haspli vars, see pistetakse seina augu sisse' (LW 478).
vepšō, sm viipsiä 'viipsima' on läänemeresoome sõna.¹

pū kuulub uraali sõnavarasse (FUV 53).

Joonis 2.

¹ Л. К а к у л и н е н. Развитие и структура финского языка II, Москва 1955, lk. 28.

vīrba 'varras'.

Sõna tähistab igasugust varrast. Vastavolt otstarbele nimetatakse ku'ttāb, vīrba 'kudumisvarras'. sukkāt ku'ttāb, vīrbaks kudāp, sukkā 'Sukakudumise varrastega kootakse sukki' (LW 494).

spuol, vīrba 'poolivarras'. spuol, vīrba uolistā pūstā 'Poolivarras vooliti puust' (LW 494). Sõna on laenatud vene keelest, vrd. *бѣла* 'paju, pajuoks'. (SS 184).

kañk, pūd 'kangaspuud'.

kañk, pūt, pāl kudābāt

kāngastā 'Kangaspuudel kootakse kangast' (LW 105).

mā'ddān, āb, uo kañk-

pūdi 'Meil ei ole kangaspuid' (LW 105).

kañk, pūdōn āttā škā'rs,

pūdi'llā, je'ts un

tagān 'Kangaspuudel

on ^{pōik}kañkpuud "leval, ees ja taga" (LW 396).

Nimetused on tuletatud sõnast kāngas 'kangas'. Vasted on olemas ka teistes sugulaskeeltes: sm kangas, vps kangaz, vdi kangaz. Y. Toivonen annab sõna päritolu küsimärgiliselt germaani laenuna, vrd. englosks gonge-wifre, mnr kongurvafa 'ämblük' (SKES I 156).

Kangaspuude osad on buoš, pu 'kangapoom'. te'ggi buoš, pū un e'ddi buož 'tagumine poom ja eesmine poom'. Fotol näha, vt. foto 2 triššāD, kus nīdāt sidāb, jūrā 'kangaspuudel rippuvad plokid, kuhu seotakse niied', vt. foto 2.

ištāb, beñk 'pink istumiseks'.

Foto 2.

kēidaZ 'suga', vt. foto 3.

kēidāk, kuodā 'soa-
raam', kēidā, pīgāD
'soapiid'.

Tõenäoliselt on sõna
germaani laen, täpse-
malt skandinaavia
päritoluga (YÄH 310)

suoṭ, lōda 'tallalaud'.

Foto 3.

ku kudāp, kāngastā, siZ, um suoṭkimist suoṭlouṭi 'Kui kootakse kan-
gast, siis tuleb tallata tallalauda' (LW 382).

lūodā, pūd 'käärpuud'.

lūodā, pūd, attā nēla tībāks 'Käärpuud on nelja tiivaga' (LW 207).

lūodā, pūt, pāl lugūp, pōšmīdi 'Käärpuudel loetakse pasmaid' (LW 309).

Nimetus on tuletatud tegusõnast lūodā 'luua'. Vasteid leidub veel
ka teistes lähemates sugulaskeeltes: vđj muva, sm luoda. Sõna
ulatub ka kaugematesse sugulaskeeltesse mđm lijōms kotf 'luua
kangast'. Sõna ~~kāhāx~~ on tõenäoliselt pärit volga perioodi sõ-
navara hulgast (SKES II 311).¹

lūoima 'löim'.

ku'ddās rabiz lūoiman ku'igā si'zzāl 'Kududes löödi kude löi-
messe' (LW

Vasted lähemais ja kaugemais sugulaskeeltes: krj loim, vps loim,
vđj leimi, mđm lima, viitavad sellele, et sõna kuulub volga sõna-
varasse (SKES II 301).²

1 vrd. Л. Х а к у л и н е н, Развитие и структура финского языка, Москва 1955, lk. 27.

2 vrd. sealsamas. lk. 27.

nīdāD 'niied'.

Niied on kangaspuudel olevad lõngad, millest pistetakse läbi lõimelõngad.

nīdāDāks kudāmiž_jūssā nuštāb¹oimā ilzā un laškūb¹mō'zā

'Niitega kudumise juures tõstetakse lõim üles ja lastakse alla' (LW 248). ma kudāB labist ō'rnā|kō'd₁nīdāks 'Ma koon labast riidet kahe niiega' (LW 180). nīdāppūd₁attā emīn kūzist pūstā 'Niiepuud on enamasti kuusepuust' (LW 248). Sõna on laenatud balti keeltest, vrd. le nytis (YÄH 128).

pōsmāz 'pasma'.

Pasma on viht, mis sisaldab 60 lõngakeerdu.

kēidaz₁um pōsmiži ja'gdšt, kaṅgā veiš₁ku'ddā mītš pōsmidi laigā
tō'ž 'Suga on pasmaste jagamiseks, kanga võis kududa nii mitu pasmast laia kui tahes' (LW 309).

Vasted sugulaskeeltes on krj posžma, vps pazm, sm passma. Tegemist on slaavi laenuga, vrd. vene пасмо, tsehhi pásmo. Liivi keelde on sõna tulnud balti keelte vahendusel (SKES III 501).¹

Käsitletud sõnade hulgas on esikohal germaani laenud (kēidaz, ke'rž₁rōdeD, spūol₁kaṅk₁pūd). Võrdselt on balti laene ja meie oma sõnavara sõnu (kārššāD, rattin₁, nīdāD ja vepš₁pūd, lūodā₁pūd, lūoima). Kõige vähem on slaavi laene (pōsmāz, vīrba).

---

¹ vrd. J. K a l i m a, SS 131.

VI. KORVID.

Liivlastel on korvide jaoks mitu eri nimetust olenevalt korvide otstarbest ja materjalist.

krežà, krežil' 'korv'.

krežà um mōradāks tāuž 'Korv on marju täis' (AUI). krežil' si'zzāl vettāB na'ggiri 'Korvi võetakse kartuleid' (LW 153). un gō'žōp tām na'gr krežil' immār 'Ja ajab tema kartulikorvi ümber' (KLJ 345). sāl um selli sūr krežil, siz, at vōnnōt kōrat, sizāl, tām pu'ggān kōrat, si'zzāl 'Seal on niisugune suur korv, siis on olnud suled sees, tema pugenud sulgede sisse' (ULS 71). uz, reiz, znuōtt iekkāp krežil' sizāld, ulzān a'ilōb, ukst ulzō 'Kohe väimees hüppab korvist välja ja jookseb uksest välja' (ULS 72). naiz, iemā ādāgān iārā, metlān se um ābiuvā, mis sāl krežil' sizāl vōnō 'Naise ema kohkunud ära, mõelnud see on vana-kuri, mis seal korvi sees olnud' (ULS 72).

See on suurem korv, mis on punutud kas pajuvitstest või punjuurtest. Nimetus on laenatud läti keelest, vrd lt krēžis (LW 153).

kurv 'korv'.

See on 'krežà' paralleelnimetus. mā'ddān kīttōB va'istō kurv ka 'Me ütleme vahel 'kurv' ka' (AUI). Nimetus on laen keskalemsaksa keelsest sõnast korf, liivi keelde on sõna tulnud läti keele vahendusel, vrd. kurvis (LW 168).

vakā 'korv'.

See on väikesemööduline korv, mis on valmistatud kas kasetohust või punutud vitstest.

siē um sukkā vakā, kus sukkō kudāB 'See on sukakorv, kus sukki kootakse [kus kudumistöö sees on]' (KKK). veip, kīttō ka mōrā, vak-
kē 'Võib öelda ka marjakorv' (KKK). pārna kūoršta vakkidī ka vō'i,

keuvâ tōššâst ka 'Pärnakoorest korve ka oli, kasetohust ka' (LW 466).
sukkâ, vakkâ veṭṭab, inhâ kâ'dvaṛdâ, ku lā'p kārṛâl 'Sukakorv vōe-
takse kaasa käevarrele, kui minnekse karja' (LW 385). Vasteid on
ka sugulaskeeltes, sm vakka, e vakk. Sõna kuulub läänemeresoome
sõnavarasse.¹

vežâ 'korv'.

Selle nimetuse all esinev korv on punutud laastudest.

vežâ um pīrgist ti'edât 'Korv on laastudest tehtud' (AUI).

sāl illâ pī'lâB selli piški vežâ 'Seal "level on selline väike
korv' (EHK). vežâ um sūrim āp, ku sukkâ vakkâ 'vežâ' on suurem
kui 'sukkâ vakkâ' ' (LW 480). minâ viškiz eñtš kōrâ, vežâ mōzâ,
nei, jēn ma sōp ku ne pāstald jālgast ulzâ 'Mina viskasin oma
karjakorvi maha, nii palju vaid saan, et ka pastlad jalast ära'
(KLJ 96). Nimetus on laenatud läti keelest (LW 480).

Käsitletud korvide nimetused on enamuses laenud läti keelest
või tulnud keelde läti keele vahendusel (krežil', vežâ, kurv).

Ainult üks nimetus on läänemeresoome sõna(vakkâ).

---

¹ Л. И. Акулинин, Развитие и структура финского языка, Москва 1953
lk. 26.

VII. PUUNÕUD.

bõla 'pali, toober'.

sie um pièzdâb_bõla 'See on pesupali' (KKK). bõla si'zzâl um
veiž 'Palis on vesi' (AUI). perinai um pañd õ'rõnd bõla si'zzâl
'Perenaine on pannud rõivad palisse' (PDP). pa'n bõla villõ, õlgõ
ta pa'ggõG 'Pane pali vilusse, et ta ei praguneks' (LW 269).
bõla um ne'i sūr.ku kaks kuolm vakkõ ri'ggidi lā'p_si'llõ 'Pa-
li on nii suur, et kaks-kolm vakka rukkeid läheb sisse' (LW 217).
par' tei'ž um lā'nd vie'd_ballõ 'Part jälle on läinud veetoobris-
se' (NLK 83). un ni tam' lā'nd sīn vie'd_ballõ pietzzõm un se
par' um' tānda ti'end kažizõks 'Muud ta on läinud sinna pali juur-
de pesema ja see part on teda teinud märjaks' (NLK 83). min āb_
õo aigā sinnān andõ, lī appānrokbēla jū'õ, juo sē'l, kus sa tē'd
'Mul ei ole aega sulle anda, mine hapupiimatoobri juurde, juo seal
kui sa tahad' (NLK 269). un sūr bõla um vonõd juoimē un_se_tappē
um_vonõd_bõlās 'Ja suur toober õh olnud jooki ja see punn on ol-
nud toobris' (LT 65).

Tegemist on keskalamsaksa laenuga sõnast balge (SKES III 474).¹

kašt 'kast'.

kaštūt_sizāl um jo'u 'Kastis on jahu' (KKK). ikš kird tam lā'nd
tirg pāl un wostān kholm guogõst.ne āt vonnēd kašt sizāl 'Üks-
kord ta on läinud turule ja ostnud kolm hane. Need on olnud kas-
tis' (NLK 355). Sõna on laenatud saksa keelest, vrd. kasten.
Kasutatakse ka nimetust kišt 'kast'. mis samuti on saksa laen,
vrd. kiste (LW 108).

¹ vrd. L. K e t t u n e n, LW 27.

kip̄.kiõpil 'kibu'.

kip̄p̄ks valàB ve'iz̄ õ'i pāl̄ 'Kibuga valatakse vett kerisele' (AUI). lõjan un sõnašs um kiõpil 'Laevas ja saunas on kibu' (LW 128). sõnast.ku tul' ulz̄,vel' jietam̄st rakk̄ kılma vlet̄ un t'uoiz̄ kipil̄ tegiž vel' p̄nm̄st l̄md̄ vlet̄ 'Kui tuldi saunast ära, siis tuli jätta kappe külma vett, teise kibusse tuli panna aga sooja vett' (KLJ 502).

ik̄si pitti kēldarišši, kak̄si kann̄ lōda pāl, kiõpin sīn, kiõpi t̄n, kiõpi lōda tutk̄m pāl 'Üks tünn keldris, kaks kannu laual, kibu siin, kibu seal, kibu laua nurga peal' (LAK).

Tegemist on ilmse germaani laenuga. Sõna võib olla skandinaavia päritoluga, sest Uudenmaa rootsi murdes esineb kippo, tiippo 'puust jooginõu', kuid see võib ka pärit olla soome** (kippa 'kapp') või norra keelest (kipa 'seljas kantav vitsakorv'). Tõenäolisem on võimalus, et sõna on laenatud keskalamsaksa keelest, vrd. schip (SKES I 197).¹

koũḡl 'küna'.

sie um lēba koũḡl 'See on leivaküna' (AUI). koũḡl um õb̄st ti'ed̄t, ulz̄ ta'gd̄t 'Küna on haavast tehtud, välja teatud' (LW 146). att̄ pišk̄ist un sūrt koũḡlD 'On suured ja väikesed künad' (LW 146). Vasteid on olemas ka sugulaskeeltes: vđj kauk̄ano, sm kaukalo. Sõna kuulub läänemeresoome sõnavarasse.²

kārna 'kirn'.

perimies pañd̄ õ'r̄nd bōlas si'zz̄l, un v̄idak̄ kārna si'dd̄n s̄alḡ un t̄ier̄t pañt̄ ki'v̄ iūr̄ 'Peremees pannud rõivad palisse, vöikirnu sidunud selga ja terad pannud käsikivisse' (ULS 71).

¹ vrd. A.S a a reste, LVEM 249.

² Л.Х а кyлне н, Разбунне и ерыхоньра гонимого Азика II, Москва 1955, lk.25.

ni ta_m ikš keṛd nānd untšō ku tāmā um istōn lēba, vēida kārna
sizāl un lānt sōrmōlō 'Ta on ükskord näinud unes, et ta istunud
 leiva-, võikirnus ja läinud Saaremaale' (KLJ 120). ni ta_m vahtlān
ku veiz um tāmān piga taga tuṇd sillō sieš vēida kārno 'Nii
 ta on vaadanud, et vesi on tulnud peaaegu võikirnu sisse' (KLJ 120)
 Sōna on germaani laen, vrd. kaskš kerne (LW 179).

leṁdōks 'lānik'.

leṁdōkst saittō vāldaks ērdād 'Lānikud hōōruti valgeks' (LW 187)

leṁdōksōks ūdōp sēmdī ^{Lānikuga} 'Pütiga soojendatakse piima' (LW 187).

leṁdōksōks panūp sēmdī kuppām 'Lānikuga pannakse piima hapnema'

(EHK). leṁdōks um gadāgōst ti'edāt 'Lānik on kadakast tehtud'

(EHK). Vasted sugulaskeeltes on vps lātik, vđj lānnikko, sm lān-
 nikko. Liivi keeles on 'leṁ' sõna mõjustusel kujunenud vorm 'leṁdōks'

Sōna on läänemeresoomeline (SKES II 321).

lēida liuda 'liud'.

lēida tāuž vēiitta 'Liuatais võid' (LW 189). va'nšti seittō lēi-

dist 'Vanasti söödi liudadest' (LW 189). mi'n jemā-jemā nuittiz

alistassō lēidaks 'Minu vanaema nimetas alustassi liuaks' (LW 189)

Tegemist on slaavi laenuga, vrd. vene ^{лѣво} , mis liivi keelde on
 tulnud läti keele vahendusel (LVEM 24).

painal 'painal, paenas'.

See on painutatud puust tehtud ümmargune nõu.

painalōs pidisti jo'udī 'painalis hoiti jahu' (LW 270).

painalōks lā'B villō kilam 'Painaliga minnakse vilja külvama'

(LW 270). painal um selli imērgoutlimi rīst, kus kakš paññtⁱeridī

lā'p_y si'llō 'Painal on selline ümmargune nõu, kuhu kaks ämbrit

teri läheb sisse' (LW 270). Nimetus on tuletatud sõnast painō

painutada', sm painaa, mis on läänemeresooms sõna (SKES III 460).

pit' 'tunn, pütt'.

se puñ um pari pütt, ouks 'See punn on paras tunni avale' (LW 275)
 jegə nittān bās puñ, ouk um ka ~~xxx~~ vel tappə, ouk 'Igal tunnil
 peale punniaugu on veel kraaniauk' (LW 409). tija piť kilūB
 'Tühi tunn kõmiseb' (LW 420). se piť vq'lttā um läppättān 'See
 tunn olut on hallitanud' (LW 504). tāmā kitiz, las tāmā āndag
jeđmal i'd sūr ārga un i'd pitt vel'žs un tiera vakā leibā
 'Ta ütles, et ta annaks esiteks ühe suure härja ja ühe tunni
 olut ja terve vaka leiba' (NLK 75). ni tund iks sūr piñ'x un
lā'nd tar'rē siēdā ve'zzā siemā un ta tei'ž akkōn sie piñ' vi'z-
zā un vīnd aitā un sē'l um' vēnd vel'l-pitt 'Nüüd tulnud üks
 suur koer ja läinud aeda seda liha sööma ja ta jälle haaranud
 selle koera kinni ja viinud aita ja seal on olnud ölletünn'
 (NLK 134). vīnd aitā, si'ddān sē'l vel'lāpiť tapā jū'r vi'zzā
un iřgān piēks siēda piñ'hā 'Viinud aita, sidunud seal ölletün-
 ni kraani juurde kinni ja hakanud peksma seda koera' (NLK 162).
 Tünni kasutatakse mitmesuguste ainete hoidmiseks ja vastavalt
 sellele nimetatakse tēra piť 'törvatünn', ēriñ piť 'heeringa-
 tünn', sīlkkōt piť 'silgutünn', vq'llā piť 'ölletünn'.

Vasteid on ka teistes sugulaskeeltes: vđj püttü, krj püttü, sm.pyt-
 ty. Sōna on germaani laen, vrd. rts bytta, sks butte (SKES III 674).

raķ 'kapp'.

meG nūtām siēda raķ, kus sēmd'ō pañttō si'zzāl 'Me nimetame seda
 kapaks, kuhu piima pandi sisse' (KKK). raķ vq'l pūstō ti'edāt un
kā'd akkättōbōks 'Kapp oli puust tehtud ja käepidemega' (EHK).
ni ta um pañt sāndlidi raķ pāl... un pi'h āb uo siēdā tō'dān
 'Nüüd ta on pannud aganaid kapale... ja koer ei ole seda tehtnud'
 (ULS 65). un siē siē vuol' sie raķ, vuol' lōda pāl siēmōz un siē
sie krūzōks veiz 'Kapp, see oli laua keskel ja siis kruusiga vesi
 (KLJ 491).

Nimetused on vastavalt otstarbele vā'skist jūōttāb_rak̄ 'vasikajootmise kapp', sōna pie'zdāb_rak̄ 'kapp saunas pesemiseks', vo'l_rak̄ 'öllekapp'. Vasted on ka sugulaskeeltes, kuid nende tähendus on muutunud. sm rakko 'rakk, vill', vdj rakko 'rakk, mull'. Eesti keeles on varem tarvitusel olnud rakk 'väike puuämbەر'. Sōna on läänemeresoomeline (SKES III 725).

tīh 'kirst'.

brūt_tīh 'veimevakk'.

brūt_tīh vīštā k^uodāi jevā brēdān, pivāpāvan sai lōlaťtāt 'Veimevakk viidi koju juba reedel, pühapäeval laulatati' (LW 30).

jemā ti'eb_eñtš tidārān tīhā 'Ema teeb oma tütrele veimev akka' (LW 424).

sie neitstān um sūr tīh 'Sellel neiu on suur veimevakk' (LW 424).

ni vel' brou'tšāmāst brūt āita jū'rō tīhā pālō

nustām 'Nüüd tuli sõita pruudi aida juurde kirstu peale tõstma' (NLK 399).

Kirstu kasutatakse ka mitmesuguste ainete hoidmiseks, vastavalt sellele nimetatakse jo'ut_tīh 'jahukirst', sūrmāt_tīh

'tangukirst'. ni um tīnsā jou'di;nim' se tīh ka tija 'Nii on

kirstus jahu;nüüd on see kirst ka tühi' (NLK 162).

sūrmāt_tīh um rīst, kus sūrmāt_āttō sizāl 'Tangukirst on nõu, kus

tangud on sees' (KKK). tīhōd_āttō kastū, kus gro'udōd_āttō sizāl

'Kirstud on kastid, kus terad on sees' (KKK).

Sōna on laen keskalamsaksa keelest, vrd. tine (LW 424).

vañ 'vann'.

sie um vie'd_vañ 'See on veevann' (PDP). ma tieB vañ un piezūB

'Ma teen vanni ja pesen' (PDP). ni ne a'dtā sie kalā vīnōd il'īz

tu'bbō, pannōd sūr vann sil'lō 'Nüüd nad on selle kala viinud

pöõningule, pannud suurde vanni' (NLK 142). ni se kalā ai'lōb

siest vannōst ulzō 'Nüüd see kala jookseb sealt vannist välja'

(NLK 142). Sōna on saksa laen, vrd. wanne (LW 468).

võt' 'vaat'.

võt' um sell'i sūr piť 'Vaata on selline suur tünn' (LW 501).

se vol' sūr vīnavõt', kŭž roudist vitsō pālō un piera ullō 'See oli suur viinavaat, kuus raudset vitsta peal ja pära väljas'

(ULS 81). sūr tām̄mi vōť rattōD sizāl vol' piesittōD kieũdkōks vizzō 'Suur tammine vaat vankris oli seotud kõitega kinni '

(KLIR 17). mā'ddān um vōťťidi pāgin 'Meil on vaate palju' (EHK).

vo'llō vōťťōs vel' veitti vo'lltō 'Õllevaadis oli veidi õlut'

(EHK). Lähteallikaks on keskalamsaksa keel, kust sõna on laenatud, vrd. kaskas vat (LW 501).

Käsitletud puunõude nimetuste hulgas on valdav enamus germaani laenud (bōla, kať, kiť, kip̄pil', kārna, piť, tīn, vañ, vōť'). Meie oma sõnavarasse kuuluvaid sõnu on neli (kouqāl, lemdōks, pāinal, rak). Vene laene on ainult üks (lēida).

VIII. TOIDUNÕUD JA -RIISTAD.

Sööginõud.

a'llitas 'alustass'.

sie um piški a'llitas 'See on väike alustass' (EHK). mi'n jemà-jemà nuittiz alistassõ leidaks 'Minu vanaema nimetas alustassi liuaks' (LW 189).

a'lli, sm aluinen, e alune on soome-ugri sõnavarasse kuuluvad sõnad (SKES I 14).

tas 'tass' on laenatud saksa keelest, vrd. tasse (LW 410).

älstar 'taldrik, alune, alustass'.

veidõg, älstõr 'võitaldrik'. lõda päl vo'l' älstar täuž veitta 'Laua peal oli taldrik võid täis' (LW 18). piški sumär veitta vo'l' pañdõt älstar päl neme liñdõn 'Väike raas võid oli pandud taldrikule nagu lindudele' (LW 18). Sugulaskeeltest esineb soome keeles halstari 'praerest'. Sõna on germaani laen, laenatud rootsi keelest, vrd. halstar (SKES I 52).

katlā 'katel'.

pa'n katlā tu'lp, pālõ 'Pane katel tulele' (LW 110). valā katlāst vie'd ulzõ 'Vala katlast vesi välja' (LW 110). lašk ne kukkilt, katlā 'Lase need klimbid katlasse' (LW 160). katlā a'ilõb ulzõ 'Katel jookseb üle' (AUI). vanast kīttisti emiñ padā, ni um katlā 'Vanasti öeldi rohkem padan, nüüd on katel' (EHK). un siz ne a'dt tē'nõd siedõ un siz sāl um' vend sūxrmidi, katlā vend ka 'Ja siis nad on tahtnud süüa ja siis seal on olnud tangu, katel olnud ka' (NLK 89). ni ans tegiž vjttõn i'd piškiz katlā un kītõn nānt zidõdõn, ku se vellli selli katlā, ku pañni la'ggõd jū'r un kītiji: "katlā kķeb, katlā kieb!" siz nāntõn ab vellli mittõ kunāgist šabõd pāl kūgili üdõmõst 'Nüüd Ants taas võtnud ühe pisikese katla ja öelnud nendele juutidele, nagu see

oleks selline katel,kuin panna lakke rippuma ja öelda:"Katel keeb,katel keeb!",siis neil ei oleks mitte kunagi hingamispäeval kakkude keetmist' (NLK 98). Vasted sugulaskeeltes on sm kat-tila,krj kattila,vps kattiä,vdj kattila.Sõna on germaani laen (SKES I 172).

kõna 'kann'.

kõna um blekk_äzä 'Kann on plekist nõu' (LW 24).kõna um blekstõ
ti'edõt 'Kann on plekist tehtud' (PDP). Kannu nimetust täien-
datakse vastavalt sellele,mille jaoks kannu kasutatakse.Nii on
kaffe_kõna 'kohvikann',tē_kõna 'teekann',sēmdä_kõna 'piimakann',
vo'l_kõna 'õllekann',giskõna,iskõna 'kastekann' (DSP).Sõna on
germaani laen,see on tulnud kas saksa keelest või on skandinaa-
via päritoluga (SKES I 156).

kouš 'kauss'.

kouš um sūr 'Kauss on sur'(AUĪ). kōššōst siēp_sāndrokkō,lešti,
na'ggārdrokkō un jērnōdrokkō 'Kausist süüakse kama,lesti,kartuli
suppi ja hernesuppi' (LW 146).siēmnāgā sōp_pañdāt_kouššō un
kouššōks lōdaṇ_pāl 'Söök pannakse kaussi ja kausiga lauale'
(LW 363). ni um' ē'dāgist āiga un ni sugūb sūōmn-āigakouš lōda
pāl 'Nüüd on õhtusöögi aeg ja nüüd ilmub söögikauss lauale'
(NLK 192).sis ta sūōnd set set kovš tāta jera 'Siis ta söönud
ära mitmeid kausitāisis' (NLK 290).Sõna lähteallikaks on lt kauss
'peeker,karikas',sealt on sõna laenatud liivi ja ka eesti keelde
(YÄH 306).

kuṁ 'kauss'.

kum um selli piški tevā kouš ' "kuṁ" on selline p väike sügav
kauss' (LW 161). kūmmōdāt juodōp_pierāst ' "kūmmōd" on joomi-
seks' (LW 161). kouš um sūr.bet kuṁ um piški 'Kauss on suur,aga
"kum" on väike' (AUĪ).Sõna on keskalemsaksa laen,vrd. kumme (LW 161).

lipšvakkà 'lüksik'.

lipšvakkàd, àttô kil püstô kil kârdast 'Lüksikud on küll puust, küll plekist' (LW 196). ma leks ku'o'ddô veŕttâm lipšvakkà, sâl vo'l ie'lšsô ikš ie'tsô 'Ma läksin kotta lüksikut võtma, seal oli elus üks ees' (ULS 48). neitst lipsàB iarà un kâbinttôB sôra tutkâmô lipšvakkà amà siemdôks 'Tüdruk lüksab ära ja riputab lüksiku sarve otsa kõige piimaga' (ULS 33). Nimetus on tuletatud sõnast lipšô 'lupsa'. Vasted teistes sugulaskeeltes on sm lypsää, mdE lovšo 'piim'. Sõna on soome-ugriline (SKES II 318). vakkà vt.lk.34.

pada 'pada'.

pada um muštà 'Pada on must' (EHK). pa'n padàn kōntš pālô 'Pane pajale kaas peale' (LW 150). ärga kitiz: "ans ē'd sinā ni mǎ'z, sin pada um' vastô pallôn, kard tulüb, vjtā sinā sie kǎi, sie'gg k'olm kird immerkout', siz sin' siemnāiga lib amā jivā!" 'Härg ütles: "Ants, võta nüüd sina rõivad maha, sinu pada on põhja kõrbenud, lõhn tuleb, võta sina see lusikas, sega kolm korda ringi, siis sinu söök saab kõige parem!"' (NLK 107). Vasted sugulaskeeltes on vps pada, vdj pata, sm pada, mr pat, pot, hnd pýt, mns pôt, ung fazék. Sõna esinemine lähemates ja kaugemates sugulaskeeltes viitab sellele, et tegemist on soome-ugri sõnavarasse kuuluva sõnaga (SKES III 502).

pañ 'pann'.

pañ pāl ūdôb vo'žžô 'Pannil praetakse liha' (LW 274). Sõna on laenatud keskalemsaksa keelest, vrd. panne (LW 274).

pañ 'ämbër'.

pañ um siendôdôks tšūž 'Ämbër on seeni täis' (AUI). ku'mt pañ kumalôz razà, poŕttà pālô, algôd, ĩrôt sôgôd jū'rô 'Kummuta ämbër kummuli rasvapoti peale, et hiired ei saaks juurde' (LW 161).

vitsəd lekštə katki, pañ arəbiž jərə 'Vitsad läksid katki, ämber lagunes ära' (LW 13). paññōn ättō roūdrist vitsəd jimmōr 'Ämbril on raudsed vitsad ümber' (LW 343). sie paññōn ättō gadəgist vitsəd 'Sel ämbril on kadakased vitsad' (LW 491). pañ um ūrgist katki 'Ämber on uurdest katki' (LW 457). Vasted sugulaskeeltes on vps paṅg, vdj panke, sm panki, eL paṅG. Sōna on keskalamsaksa laen, vrd. spann. Liivi keelde on nimetus tulnud läti keele vahendusel (LWEM 244).

poṭṭə 'pott'.

lā'mə kō'tskin un sava'ntlōm eñtsōn ra'zzə i't poṭṭətəu 'Lähme kahekesi ja nõutame enesele rasva ühe potitäie' (ULS 35).

no, ruñtsōn tu'l' mielə razəpoṭṭə un ruñts lekš razəpoṭṭə jū'r
un sei i't kabəl tijəks 'No kassile tuli meelde rasvapott ja kass läks rasvapoti juurde ja söi ühe jao tühjaks (ULS 35).

sēmda sōB lemdikšiš un poṭṭaš, appānttət 'Piima saab länikus ja potis hapendatud' (LW 306). Sōna on rootsi laen, mis liivi keelde on tulnud läti keele vahendusel (LW 306).

poṭṭil 'pudel'.

(ta) pi'eptəp poṭṭil vi'zzə 'Ta korgib pudeli kinni' (LW 280).

tüōmies pouktəp poṭṭil puñ ulzə 'Pärm viskab pudeli punni ära'

(LW 314). poṭṭil um sūr, bet selli piški um glōz 'Pudel on suur,

kuid selline väike on klaas' (PDP). Peale tavalise teeklaasi nime-tatakse klassiks ka väikest rohupudelit.

peis um' kitōn: "izānd min'nān andab kaks potilt vīnə, bet sin'nān

ma mitte midēd ab ānda." 'Poiss on öelnud: "Isand annab mulle

kaks pudelit viina, aga sinule ma mitte midagi ei anna." '(NLK 220).

Sōna ulatub prantsuse keele kaudu ladina keelde. Üldse on sōna levinud väga paljudesse keeltesse, rootsi või saksa keele kaudu

on nimetus tulnud ka liivi keelde.

rīst 'nõu, riist'.

mi'nnân um pāgin_rīstidi piezzō 'Mul on palju nõusid pesta' (LW 341). sie rīst āp_pidā viet̃tā, sēld_evūb_le'bbō ve'iž 'See nõu ei pea vett, sealt imbub vesi läbi' (LW 51). viššōst rīstōst ve'ž ulzō āb_juokš 'Tugevast nõust vesi välja ei jookse' (LW 490) suōl_rīst um piški rīst, kus pi'lōB suōl ī't si'zzōl 'Soolatõus on väike nõu, kus on sool sees' (EHK). nēdi rīstidi ma_m nā'nd, selliži sēmdakrūzidi un tarīli 'Neid nõusid ma olen näinud, selli seid piimakruuse ja taldrikuid' (LT 76).

Sõna kuulub läänemeresoome sõnavarasse (SKES III 790).

tarīl' 'taldrik'.

mā'ddōn iz_ūo mittō midagōst, is tarīlttō, kui meg_vō'lmō rēvelst kākš tarīlttō, kākš kuolm kōiō īhāz nuotūonōD 'Meil ei olnud mitte midagi, ei taldrikut, aga me olime Tallinnast kaks taldrikut kaks-kolm lusikat ühes toonud' (ULS 60). siz ta lekš sīn sil'lō un sē'l vel'tō seis kibārt, seis tarīlt un seis kājō un seis lou'vō 'Siis ta läks sinna sisse ja seal olid seitse kübarat, seitse taldrikut, seitse lusikat ja seitse voodit' (NLK 81). tam' kītān: "nei' vitā mīnda ehtš nīnō īhō un pañ min' ehtš kil-gō istām un min'kōks ī'd tarīl' jūs sie un ī'ts lovās min'kōks ma'g." 'Ta on öelnud: "Nii võta mind enda lossi kaasa ja pane mind enda kõrvale istuma ja minuga ühe taldriku pealt söö ja ühes voodis minuga maga" ' (NLK 157).

ku'mmis tarīl se um? 'Kumb taldrik see on?' (EHK). zup_tarīl' 'supitaldrik', lāit_tarīl' 'praetaldrik' (EHK). ne attō tevād_un liezlimist tarīlD 'Need on sügavad ja siledad taldrikud' (EHK).

Sõna on laenatud keskalamsaksa keelest, vrd. tallōr, teller (LW 410).

Jooginöud.

glōz 'klaas'.

glōz legž gliņkst katki 'Klaas läks "kröks" katki' (LW 59).

ānda mi'n ī'd glōz viettā 'Anna mulle üks klaas vett' (LW 59).

glōz um pa'ggān 'Klaas on pragunenud' (LW 269). ta valiz vīnē

glōzāst mōzā 'Ta valas viina klaasist maha' (PDP).

se um ti'end ball un siz tam' tām'mān andān ī'd glāz tē 'See on

korraldanud balli ja siis ta on talle andnud "he klaasi teed"

(NLK 120). siz um ī't talšpivād e'dōg ire vanā keštār ka ient

kruogā entš tuñttābāddāks glōž vq'lttā inōm 'Siis on ühel jõulu-

öhtul Ire vana köster ka jäänud kõrtsi oma tuttavatega klaasi

ölut jooma' (ULS 77). Sõna on keskelamsaksa laen, vrd. glas (LW 59).

kruk.krūz 'kruuk, kruus'.

kruk um sā'ustō rīst 'Kruuk on savist nõu' (LW 57). krūz vq'l

ku'mttāt ma'k pāl 'Kruus oli kummutatud kõhule' (LW 162). krūzān

veip,kāš ōzā vōlda 'Kruusil võib kaks sanga olla' (LW 268).

ma pīlāz,krūz kādsō,un sidāmāz nūzōz kezā 'Ma seisin kruus kōes

ja südames tõusis viha' (KLLR 7). siē krūzōks um ta mā'ddān tuō-

dān 'Selle kruusiga on ta meile toodud' (KLLR 7). Sõna on laenatud

keskelamsaksa keelest, vrd. kruke (LW 157).

taš 'tass'.

taš um jo piški āpku krūz 'Tass on väiksem kui kruus' (EHK).

kāš tassō lekštā katki 'Kaks tassi läksid katki' (LW 410).

taš vt.lk.41.

Söögiriistad.

āņē 'kahvel'.

āņēks meG siēmō vōžža,na'ggiri un kēldi 'Kahvliga me sööme

liha,kartuleid ja kalu' (EHK). Kuna ka heinahang esineb nimetuse

all 'āņē', siis kahvlit nimetatakse sageli siēdāb, āņē.

āņē vt.lk.55.

duñts 'puss'.

duñts um ruotstô katki 'Pussi tera on katki' (LW 374). ta vq'l'
sõnd duñtsõks sūr ārB 'Ta oli saanud pussiga suure haava' (LW 514).
polakkõz i'edõb duñtsõks pū'zõ rāñttidi 'Noormees löikab puusse
 takkeid' (LW 331). telza duñtsõks ab veī lešti rakkandõ 'Nüri
 pussiga ei või lesti puhastada' (LW 416). tũima tierægz duñts,
miš ab veī va'imõks sõdõ, ab uo jevist kargastõt 'Tuima teraga
 puss, mis ei saa teravaks, ei ole hästi karastatud' (LW 437).
sed duñtsõks veib uolõ 'Selle pussiga võib voolida' (PDP).
 Tegemist on läti laenuga sõnast duncis. Sõna esineb ka eesti
 keeles mulgi murdes, kus puupeaga nuga nimetatakse tuutsiks
 (LVEM 211).

kõi 'lusikas'.

ma siēp kōistõ 'Ma süön lusikast' (LW 148). lapstõ um kōistõ
siēttõmõst 'Last tuleb lusikast süõta' (LW 148). tāmõ um
siē'gõn entš kākõks, se siemn-āiga um' vënd vīgā ma'gdi 'Ta
 on seganud oma lusikaga, see süök on olnud väga magus' (NLK 109).
pie'rr siemõt kēi jembit ab kilb 'Pärast süömist lusikas enam
 ei kõlba' (NLK 460). mis sin tulūp kēiõ, siedā alā riepst, bet siē
tā'm iārāndiz 'Mis sinule tuleb lusikasse, seda ära põlga ära,
 vaid süõ ta ära (ULS 126). va'istõ kiñtõB ka siedõp kōi 'Mõni-
 kord öeldakse ka süögilusikas' (AUI).

zūp kōi 'supilusikas'. mi'nnõn zūp kōi vel' ka'ddõn 'Minu supi-
 lusikas oli kadunud' (EHK). sūr kōi 'kulp', ānda siē sūr kōi
mi'nnõn 'Anna see kulp minule' (EHK). Kulpi nimetatakse ka veel
smeldõp kōi või povērs kōi (VSS). võ' kōi 'vahukulp'.

Vasted sugulaskeeltes on krj kauha, sm kauha, vps kauh, káuvas.
 Sõna on balti laen, vrd le káušas 'suur lusikas', lt kauss 'kari-
 kas, peeker' (SKES I 172).

māndrāks 'pu drumänd'.

māndrāks sōb mānd ladast ti'edōt 'Pu drumänd tehakse noore mānni ladvast' (LW 239). minnān um māndrāksāks mellāmāst 'Ma pean pu drumānnaga segama' (LW 239). māndrāksāks sōB mōtšīn driņktāt 'Pu drumānnaga tambitakse kartuliputru' (LW 239)

Sōna esineb ka teistes läänemeresoome keeltes (vdj māt, sm māt-tä) ja kuulub vanemate balti laenude hulka (SKES II 359).

kūrna 'kurn'.

jūokšāb nekkā kūrna 'Jookseb nagu kurn' (LW 171).

kūrņāks meG kūrnām sēmdī 'Kurnaga me kurname piima' (EHK).

Sōna peetakse küsimärgiliselt soome-ugriliseks. Vasted sugulas-keeltest on sm kuurna 'uure soon, önar', vdj kurnan, mr korno, ung hornyolni 'sälke löikama' (TT 150).

rešt 'rest'.

sie um rešt, kus ū'dōp silkidi 'See on rest, kus küpsetatakse silke' (PDP).

Rest kalade küpsetamiseks on neljalandiline ja valmistatud traadist. Taga on vars. Kalad laotakse restile, pannakse siis pliidi alla või ahju ja hoitakse tule kohal, kuni kalad on küpsed. Sōna on laenatud saksa keelest, vrd. rōste (LW 333).

se'ggāl 'sōel'.

se'ggāl um lōda pāl 'Sōel on laual' (KKK).

Sōna on vanem germaani laen, mis läänemeresoome keeltes on kodunenud (HC 11).

Teise nimetusena on kasutusel saksa keelest laenatud duřšlāG.

veis 'nuga'.

ma i'ediz veiřsāks 'Ma löikasin noaga' (PDP). kakř tēļzā veiřsā 'Kaks nūri nuga' (PDP). ta ru'ināB tēļzā veiřsāks leibō 'Ta

nūsib nūri noaga leiba' (LW 346). veissēn um pā ja ruoD 'Noal on
 pea ja tera' (LW 347). vībdt soūnē un pie'zzdbād un vēššēdāks
krōpsdbād, āp, sōt iārā 'Viivad sauna ja pesevad ja nugadega kraa-
 bivad, ei saa ära' (ULS 34). ni ne a'dt pannēd mēl'mād entš vēšd
sīn sil'lē 'Nii nad on pannud mõlemad oma noad sinna sisse'
 (NLK 136). kien se veis līb jērā ruostēn, sien āb lī jēvist lā'nd
 'Kellel nuga ära roostetab, sellel ei ole hästi läinud' (NLK 136)
 Vastavalt otstarbele nimetatakse lōda, veis 'lauanuga', kabāt,
veis 'taskunuga', a'bbānd, veis 'habemenuga' (PDP). a'bbānd, veis
āb, uo lāpsēn māngdāB 'Habemenuga ei ole lapsele mängimiseks' (LW1).
 Vasted sugulaskeelist on sm veitsi, vps veitš, eL väits. Sōna kuu-
 lub läänemeresoome sõnavarasse (LVEM 211).¹

Käsitletud sõnade hulgas on ülekaalus germaani laenud, neid on
 arvuliselt kõige rohkem. (ālster, glōZ, kaṭlā, kōna kruk, kuṁ, pañ,
 pañ, poṭtā, poṭṭil, rešt, se'ggōl, taš, teril'). Järgmisel kohal on meie
 oma sõnavara hulka kuuluvad sõnad (aṅG, a'lli, kūrna, lipšvakka,
 padā, rīst, veis). Vähem on balti laene (duṁtš, kōi, kouš, māndrōkš).

¹ vrd. Л. А. Кулинен, Развитие и структура финского языка
 lk. 27. Москва 1955.

IX. VÄLISTÖÖDEL KASUTATAVAD ESEMED.

Põllutööriistad ja sõiduvahendid.

a'ddârs. a'drâs 'ader'.

a'ddârâks kîndâb_mădă 'Adraga kîntakse maad' (LW 2). vanăd
ja'ddârdân vō'lîtă kăş kîndžrouđă 'Vanadel atradel oli kaks
adrarauda(adrahõlma)' (LW 128).

bokka_a'ddârs 'hõlmader', krõig_a'ddârs 'harkader'(PKP).

Vasted sugulaskeeltes on sm aura,krj adra,vps adr,vdj adra.

Tegemist on vanema germaani laenuga,vrd.mrts arđr (YÄH 143).

kărrăD 'käru'.

kărrăt_kabăld_ăttă kēr,kăşt un vi'emârD 'Käru osad on rates,
kast ja aised' (LW 177). kărrădăks vanăd_ro'uş_kărristi mu'ddă
răndast i'ldză,tărrăz,kîen_iz_uo ibîst 'Käruga vanad inimesed
kärutasid adru ~~kăz~~ rannast üles põllule,kellel ei olnud hobust'
(LW 177). Sõna on laenatud rootsi keelest,vrd.kărra 'vaner'
(SKES II:262).

răttăD 'vanker'.

tăllă ri'e'găks vęib_ju sŭrd_viedămăd_vîdă ăp_ku se'uŭvă răttă-
dăks 'Talvel võib reega suuremat koormat viia kui suvel vank-
riga' (LW 496).ta bro'utsăb_răttădăks 'Ta sõidab vankriga'(LW 330)
răttădân ăttă kăş kîlgist kiětta 'Vankril on kaks külgmist
kõit' (LW 126). se va miěz_um ăştân răttăt_sizăld_mō' un eittân
rişt je'ddă,miş se vęib_vōlda 'See va mees astunud vankrilt
maha ja heitnud risti ette,mis see võib olla' (ULS 79).

kik um' ti'end răttăd pun'nist kŭrădăks 'Kukk on teinud punaste
ratastega vankri' (NLK 82). Vasted on olemas ka teistes sugulas-
keeltes,kuid nende tähendus on teine: e rattad,sm rates 'kaarik',

krj ratas 'ratas', vrd ratas 'ratas', rattād 'vanker, käru'.

Tegemist on laenuga balti keeltest, vrd. le rātas 'ratas', lt rats 'ratas' (SKES III 743).

Vankri osadeks on aš, dīstāl, kēr, rēnaZ, vi'emār.

aš 'ass, telg'.

mā'ddōn um rōda-aš un pū-aš rattād 'Meil onn raudassidega ja puu assidega vankrid' (LW 330). Sōna on laen lāti keelest, vrd. lt ass 'telg'.

dīstāl 'tiisel'.

dīstāl um kō'd_ebīz_rattād_jūs 'Tiisel on kahehobuse vankri juures' (LW 38). dīssālāks vōlikšāp_kō'd_ebīz_rattidi 'Tiisliga juhatakse kahehobusevankrit' (LW 38). Sōna on laenatud keskalamsaksa keelest, vrd. disel, distel (LW 38).

kēr 'ratas'.

kakš attō kērād 'Kaks on rattad' (PDP). rattō kērād_lā'bāt tširgā-tšārgā 'Vankri rattad lähevad krigisedes' (LW 435).

ku rattād_lā'bād, sis kērāt_kierābād 'Kui vanker läheb, siis rattad pöörlevad' (LW 124). rattād_e'ddīst_kērādān attō kūž, ta'ggist kērādān attō kō'dāks kēr_kabāl't 'Vankri esiratastel on kuus, tagaratastel kaheksa kodarat' (LW 122). Vasted sugulaskeeltes on sm kehrā 'rull, ratas, ketas', krj kezrā 'ratas, ketas', vps kēzr 'ketas, rull' mdE stēre 'värten'. Sōna läheb tagasi volga aega (SKES II 177).¹

rēnaZ 'vankri küljelaud'.

rēnād_attō kiī dēlist, kiī pūlkiist, kiī lītist, kiī pītkaD 'Küljelaud on küll laudadest, küll pulkadest, küll lühikesed, küll pikad' (LW 334). Tõenäoliselt on sõna balti laen, vrd. le briuna 'äär, serv, külg' (IKBL 154).

¹ vrd. Л. Х а к у л и н е н, Развитие и структура финского языка, Москва 1955 lk. 26.

vi'emâr 'ais, vehmer'.

rattâdân attâ kakš vi'emârttâ 'Vankril on kaks aisa' (LW 485).
i'bbist v^uol^ŷtti iŕgânâd nân^ŷttân pilppastâ, rattâd^um iärâ arâbân^D
gîrâd^um vi'emârt katki ra'bdât pits kândidi 'Hobused olid hakanud neil lõhkuma, vanker on ära lagunenud, rattad ja aisad mööda kände katki löödud' (ULS 129).

lv vi'emâr, e vehmer, sm vehmare - neid sõnu on peetud germaani laenuks, vrd. sks femerstange, rts fimmerstang. Saksa keeles on sõna omane ainult balti-saksa keelele, rootsi keeles on sõna võrdlemisi hiline ja nende algupära on senini tundmata (LVEM 220).

vi'emâr_kiela 'aisakell'.

vi'emâr_kiela sidâb vi'emâr jû'râ, ku kōzgânâz bro'utšâB 'Aisakell seotakse aisa külge, kui pulma sõidetakse' (LW 485).

izândōgs bro'utšâs sidiz vi'emâr_kiela ju'râ 'Isandaga sõites seoti aisakell juurde' (LW 485).

kiela vt.lk.72.

re'ggâz 'regi'.

re'ggân^uattâ mō'lmâs kilkšsâ k^uolm nē'la ke'ddârstâ 'Reel on mõlemal küljel kolm-neli kodarat (LW 118). kārât^upanub^urie'ggâ pāl,
ku vîedâp pîtkidi pūdi 'Kaarpuud pannakse reele, kui veetakse pikki puid' (LW 150). re'ggâz^um ulânallâ ehtš^u pândâp^uk^uožâš 'Regi on uluall enda pandud kohas' (LW 274). sārnist pūstâ ti'ebâd^u
rie'ggidi 'Saarepuust tehakse regesid' (LW 392). ma ti'eb^uī'ð
re'ggâ 'Ma teen üht rege' (PDP). ma bro'utšâB re'ggâks 'Ma söidan reega' (PDP).

Vasted sugulaskeeltes on krj reki, vps regi, vdj retši, sm reki.

Liivi keelde on sõna laenatud balti keeltest, vrd. le rōges 'regi' lt ragavas 'regi' (SKES III 762).

sõn 'saan'.

sõnäd ättä knaššäd 'Saamid on ilusad' (EHK).

re'ggâz um jo viššist ti'edât äp ku sõn 'Regi on tehtud tugevmini kui saan' (LW 332).

Sõna on laenatud vene keelest, vrd. сани.¹

ä'ggâz 'äke'.

okšäd ä'ggân iz uo miitt i'ttâ na'ggâlt, se vq'l' viššädâks ku'bbâ
kièrdât 'Karuäkel ei olnud mitte ühtegi naela, see oli vitste-
ga kokku keeratud' (LW 262). paldin mä'ddân ättâ ä'ggât, pū un rō-
da tappädâks 'Praegu meil on äkked puu- ja raudtappidega' (LW 512
mōl um nei sūri ä'ggidi ku um ä'kstâmâst nēl'ä ibizâks 'Maal
on nii suuri äkkeid, et peab äestama nelja hobusega' (LW 512).
ä'ggâd vq'l'ttâ ti'edât kūzist, ne ä'ggâpūd vq'l'ttâ i't t^uoiž jūs
un ne okšäd vq'l'ttâ ne pīgäd 'Äkked olid tehtud kuusest, need
äkkepuud olid üksteise juures ja need oksad olid need pulgad'
(LW 512). Vasted sugulaskeeltes on sm äes, vps ägez, vdj äez.
Sõna on laenatud balti keeltest, vrd. le akėčios, lt ecėšas (IKBL
184).

---

¹ P. A r i s t e, Slaavlaste ja läänemeresoomlaste vanimaist keel-
elisist kokkupuuteist, Looming 1952, 6, lk. 701.

Hobuse rakmed.

ibiz_āžāD 'hobuse rakmed'.

võgūzās pī'lābād_ēbiz_āžād_un rattād 'Küünis on hobuse rakmed ja vanker' (LW 50). lv āžā, sm asia, vps azi, vdj āžā, e asi on läänemeresoomelise päritoluga (SKES I 26).

ikiz ibiz, e hobune, sm hevonen, vps hebo kuuluvad samuti läänemeresoome sõnavarasse (YÄH 379).

i'gž 'ike'.

ārgan_un i'ggās_sōris 'Härjal on ike sarvis' (LW 69). ēbis_panāb_je'ddā, aga ārga panāb_i'ggāz 'Hobune pannaks ette, kuid härg pannakse ikkesse' (LW 69). Sõna on slaavi laen, vrd. igo, mblg igo, ižese, vene узо (SS 86).

lūok 'look'.

lūokkāks panāb ibiz rattād_un rie'ggā je'ddā 'Loogaga pannakse hobune vankri ja ree ette' (LW 207).

Vasted sugulaskeeltest on sm luokka 'köverik, käänak', vdj lōkka.

Tegemist on slaavi laenuga, vrd. vene лыка, tš luk 'vibu'.

Ka liivi keeles on sõnal teine tähendus. lūok 'vibu', polākkāt teittā lūok, veib laškā 'Poisid tegid vibu, võib lasta' (LW 207).

pōttāG 'piits'.

ta pleūkstāp pōttākt 'Ta plaksutab piitsa' (LW 302). perimi'en

pōttāk kē'ts īrgāp_sieks pgišsō pieksō 'Peremehel piits käes,

hakkab sellega poissi peksma' (ULS 68). perimies_panūp_pōttāgāks

i'l lovā un rīlāp pgišsō nei nekkā uī 'Peremees paneb piitsa-

ga üle voodi ja riidleb poissi nii nagu hull' (ULS 68). il'lā

selli kīŋkapāika paspritsūb siē pātāgāks, las kēv jo dūšig viEdāG

'Sellise liivaseljandiku kohal ta nähvab piitsaga, et mära reipamalt veaks' (NLK 160).

Sõna on laen vene keelest, vrd. самоз, mis liivi keelde on tulnud

läti keele vahendusel, vrd. lt pātaga 'piits' (SS 131).

raṅgāD 'rangid'.

raṅgāD um ibizān pāz 'Rangid on hobusel peas' (PDP). ma uttāB
raṅgāt ibizān pāst mō 'Ma võtan rangid hobusel peast maha' (PDP)
bet izā raṅgidi izānda 'Kuid isa range ei andnud' (ULS 44).
ne kaḱš poiššō mo'utšistā raṅgāD mō'zō 'Need kaks poissi võtsid
rangid maha' (ULS 44). mi'nnān āt raṅgāD jārā ka'ddānāD 'Mul on
rangid ära kadunud' (LW 329). Nimetatakse ka veel raṅk pūd 'ran-
gid', raṅk pūd āttā katkist 'Rangid on katkised' (LW 329).
raṅk pūd āttā kō'ts kabālōs, sizālpēdīn āttā paḷgāD, uḷlāpēdīn
āttā kaḱš ku'bbō-vīe'ttāp pūdō 'Rangid on kahes osas, seespool
on vooder, väljaspool on kaks kokkuvedamise puud' (LW 329).

raṅg rōdaD 'suurauad, valjad'.

ku pilššātō bro'utšāb ibizōks, siz um raṅg rōdadān sūššō vō'l-
mist 'Kui söidetakse hobusega linna, siis peavad suurauad suus
olema' (LW 329). va'nšti vanād mi'et pigātagā itkistā, ku nānītān
vō'l' eḱtš ē'bbistān pa'nmāst rōdat sū'zō 'Vanasti vanad mehed
peasegu nutsid, kui nad oma hobustele pidid suurauad suhu panema'
(LW 329).

raṅgō varž 'paitserihm'.

ma vōtšub rāṅgaz-vārṭe 'Ma otsin paitserihma' (LW 329).
raṅgō-vārdād āttā kil nō'gāst, kil kieūtstā 'Paitserihmad on küll
nahast, küll köiest' (LW 330). Vasted sugulaskeeltes on krj lāṅket
vps lāṅgēd, lāṅkpud, sm lāṅget, mūd. ranget, vđj raṅgēd (SKES 321).
Vđj raṅgēd, e rangid, lv raṅgāD, raṅg rōdaD, raṅk pūd, raṅgō-varž on
soome-vepsa lāṅget-sōna paralleelmoodustis. Kui aga viimane on
lāṅkā 'köver, lookjas' sõnale toetuva soome ranget vormi rahva-
etümoloogiline teisend, siis soome ranget võib olla vana germaa-
ni laen (SKES 321).¹

rõ'gõD 'trengid'.

rikkâ perimi'en attâ nõ'gõst rõ'gõD, jouttâm perimi'en attâ kieuts-
tâ rõ'gõD 'Rikkal peremehel on nahast trengid, vaesel peremehel
 on nõörist trengid' (LW 344). lũõkkâks panâb liittâd rõ'gõdâks
ibiz je'ddâ 'Loogaga pannakse lühikeste trengidega hobune ette'
 (LW 344). pičkâd rõ'gõdâks bro'utšis, kõ'd ibizâks 'Pikkade tren-
 gidega söideti kahe hobusega' (LW 344).

Trengid~~am~~ on rangide rihm, mis kinnitatakse aisade külge. Vas-
 ted sugulaskeeltes on sm rahje, krj rahis, vps rahkiž, e rahke,
 rahkmes. Sõna kuulub läänemeresoome sõnavarasse (SKES 712).

u'olmõD, u'odlõD 'ohjad'.

ta äb, uo miŋgi kučšâr, tâ'mmõn u'odlõd, lã'bõd rattõd, alã 'Ta pole
 mingi kutsar, tal ohjad lähevad vankri alla' (LW 454).

naizõn attâ u'olmõt kã'tsõ 'Naisel on ohjad käes' (LW 454).

Vasted sugulaskeeltes on vps ohjaz, ohdaz, vdj ehja, sm ohja. Sõna
 on läänemeresoomelise päritoluga (SKES II 420).

Majapidamistöodel kasutatavad esemed.

aŋG 'hang'

sie um äinad, aŋG 'See on heinahang' (PEP). kolm a'rrõ angõn 'Kolm
 haru hangul' (VL 59). mi'n vq'l nẽla a'rlimi aŋk kã'tsõ, ma pidis,

sie aŋG grũžõmõs pierrõ 'Mul oli neljeharuline hang käes, ma pi-
 dasin selle hangu pistmiseks' (ULS 80).

Vasted sugulaskeeltes on vps hang, vdj ~~hank~~ aŋko, krj hango, sm han-
 ko (SKES I 56). Oma praeguses tähenduses ulatub sõna tagasi per-
 mi aega, sellele viitavad vasted kaugemais sugulaskeeltes, mr šãñak
 md tšanga, šango, udm sanik 'heinahang' (YÄH 266).

kaŋdž, pũD

kaŋdž, bũt, sõbõst kievõmst pũstõ ti'edõst 'Kannipuud tehakse ker-
 gest puust' (LW 105). kaŋdž, bũtkõks kãndõbõd äina-tuppũksi

'Kannipuudega kantakse heinakuhja' (LW 105). Sõna on tuletatud tegusõnast kandõ 'kanda', millele vasted teistes sugulaskeeltes on sm kanta, krj kandoa, vps kantta. Sõnal on vasted ka kaugemais sugulaskeelis, md kandoms, kandâms 'kanda, tuua', samuti samojeedi keeltes. Seega kuulub sõna soome-ugri aluskeelde (SKES I 158).
pū vt.lk.29.

kēja 'kai'.

kēja tiëB vaimõks duhtsõd un kirõD 'Kai teeb teravaks pussid ja kirved' (KKK). tu'l keijõ kiertõm 'Tule käia keerama' (LW 116). Sõna on pärandus juba soome-ugri aluskeelest (LVEM 225).

kikkim, kikkõZ 'kütke'.

ni'em tiedõB, kus tämmõn um sie kikkõZ 'Lehm teab, kus tal on kütke' (PDF). ne kiedõd ättõ neme tikka kikkõD 'Need köied on nagu kitse kütke' (LW 125). ni'emõ kikkim tučkõmõs ju'ondõ 'Lehma kütke otsas kohale tuua' (LW 125). vī mi'n teṛk pāl un mī iārā, bet kikkim̃ sa alā mī 'Vii mind laadale ja müü ära, aga kütke sa ära müü' (ULS 34). Vasted lähemais sugulaskeelis on vdj tšütše, vps küttüt, sm kytkin, krj kütüt, kaugemais sugulaskeelis udm kitkini, ung köt (SKES II 257). Sõna kuulub soome-ugri sõnavarasse (TT 141).

klutš 'raiepakk', puupakk'.

sie um sūr tämmi klutš 'See on suur tammepakk' (KKK). sis ts'm vol' jālga i'lzõ paistõn nekka sūr klutš 'Siis tal oli jalg üles paistetanud nagu suur pakk' (ULS 49). vīnd si'ezõ kāmār sil'lo un sāl um' vend klutš un kīraz 'Viinud sisse kambrisse ja seal on olnud pakk ja kirves' (NLK 80). nei' se mul'kki akkõn tām' vizz un ne a'bbõnd pand tämmiz klutš vai'l 'Nii see rumal haaranud ta kinni ja selle habeme pannud tammepaku vahele' (NLK 94).
Algallikaks on saksa 'klotz', liivi keelde on sõna tulnud läti

keele kaudu, vrd.lt klucis 'puupakk' (LW 141).

krõig 'saepukk'.

krõik pāl zõigõp pūdi 'Saepukil saetakse puid' (LW 156).

pūt krõig 'saepukk', lõja-krõig 'aerutull'. lõja-krõig, kušs, airāt,
panap, pālõ 'Aerutull, kuhu aerud pannakse peale'

Sõna on laenatud keskalamaksa keelest, liivi keelde on nimetus tulnud läti keele vahendusel, vrd.lt skrāgis (LW 156).

lūd 'luud, viht'.

varṭkõks lūdõks pū'tstub la'ggidi 'Varrega luuaga pühitakse lagesid' (LW 180). ikš lūda pū'stõB kō't õ'jõ 'Üks luud puhastab kahte ahju' (KLJ 503). un ku ne siš sōbõt sinnõn pigā kē'ddā tegiž, siš višk sie lūdõ mōzā tegiž il'a'B 'Kui nad saavad sind jälle peaaegu kätte, siis viska luud maha jälle üle öla' (KLJ 179) sõna-lovā pāl mēg, le'bbõm lūdõdõks 'Saunalaval me vihtleme vihtadega' (LW 376). kus sa lād Māri neitst/ kuldi lūdõ kējnalõs 'Kuhu sa lähed, Mari-neitsi, kuldne luud kaenlas' (VL 25).

Vasted sugulaskeeltes on krj luuda, sm luuta, vps lud, vđj lūta. Sõna on varasem laen balti keeltest, vrd. le šluota, lt slota 'luud' (IKBL 136).

luḱtār 'latern, lühter'.

siz i'd, ie um tuñt, se neitst piškiz luḱtār tu'lḱkõks un vīnd ulzõ kvolm kabald, nēdi sōrmō mēdi 'Siis ühel ööl on tulnud see neiu pisikese laterna tulega ja viinud välja kolm tükki neid Saaremaa mehi' (ULS 98). lõdaḱ, pālõz i'llõ la'ggēd, jūssõ vol' si'ttõt luḱtārē, ne vol'ttõ ti'edāt rüogõst, rüogõd vo'lttõ pu'k-tõD lānga si'zzāl 'Laua peale, üles lae juurde oli seotud later-naid, need olid tehtud roost, roole oli lükitud lõng sisse' (LT 47) perimiez, lāb, i'd, ē'dõg, luḱtār tu'lḱkõks, panap, tu'l bōla, alē.
algõ nā'gõ, algõ tu'l pāistagõ 'Peremees läheb ühel öhtul laterna-

tulega, paneb tule toobri alla, et ei nähtaks, et tuli ei paistaks' (LT 68). Sõna on laen keskalamsaksa keelest, vrd. luchter (LW 206).¹

lä'bdi 'labidas'.

ma tieB kukkil un panàB q'jê lä'bdi päl 'Ma teen kukli ja panen ahju labidal' (AUI). lä'bdi päl leibâ eittab q'jê 'Labidal leib heidetakse ahju' (AUI). ne äkkurät ta äb_üo tieüdân, kus sie lä'bdi um, lä'bdi um aitta ukš tagàn 'Jah, täpselt ta pole teadnud kus labidas on, labidas on aidaukse taga' (KLJ 431). un nei um veñd vetämâst lä'bdi, kq'vämâst beđdâr un sie ebiz_be'ddârâ sillâ 'Ja siis tuleb võtta labidas, kaevata auk ja panna hobune auku sisse' (KLJ 184). Vastavalt otstarbele nimetatakse lu'm_ lä'bdi 'lumelabidas', na'ggârd_vettâb_ lä'bdi 'kartulivõtmise labidas', lēba_ lä'bdi 'leivalabidas' (LW 188).

Vasted sugulaskeeltes on krj labia, vps labid, vdj lapia, sm lapio. Sõna päritolu pole täiesti selge, kuna vasteid leidub ka samojee-di keeltes, vrd. samJur laben, labe, Jen loba. Sõna võib olla soome-ugriline. Collinder annabki sõna küsimärgilisena kui tuuletise sõnast laba, mis on soome-ugri aluskeelde kuuluv (FUV 31).²

mol'd 'moäd'.

añG, re'dd'öl, mol'd un muñt sellist ättâ tall'-azâd 'Hang, redel, mold ja muud sellised asjad on talliasjad' (LW 408). ni ta viib enťš übüz sīnâ tall'â un nim' ka'ggârd m'el'dšâ 'Nüüd ta viib oma hobuse sinna talli ja nüüd on kaerad mollis' (NLK 192). talš vel' ka'gridi mel'd tävž 'Tallis oli mold kaeru täis' (NLK 301). Tegemist on alamsaksa laenuga sõnast molde (LW 232).

¹ vrd. E. I t k o n e n, Y. T o i v o n e n SKES II 317.

² vrd. sealsamas, lk. 276.

nēžōD 'kaelkoogud'.

nēžōd veittāb i'l' abūd un kändāB viettā 'Kaelkoogud võetakse olgadele ja kantakse vett' (LW 245).

Sõna on läti päritoluga, vrd lt nēši 'kaelkoogud'.

rejā 'reha'.

rejāks meG rōibub āina 'Rehaga me riisume heina' (EHK).

un, pte'rrō sīedā se vīlā sai tūlttōt tūlttōb rejādōks 'Ja pärast seda see vili tuulati tuulamisrehadega' (LT 28). ne rejād vo'l'ttō nēla a'rlōmōst 'Need rehad olid neljavarulised' (LT 28).

tūlttōb-rejān attō pitkāt pīgōD, un se varž um ī'd-a'rlimi 'Tuulamisrehal on pikad piid ja see vars on üheharuline' (LW 332).

vōlgōd-rejā um smagā viš rejā 'Ölereha on raske rugev reha'

(LW 332). pa'ldōb-rejān um vo'lmist kievām 'Kaarutamisereha peab olema kerge' (LW 332). pīgōd attō rejā pā'zō vi'zzō pāndōD 'Piid

on rehapesse kinnitatud' (LW 324). Vastavalt materjalile nimetatakse pūstō rejā 'puureha', rōūdī rejā 'raudreha' (DSP).

skē'D 'kett'.

ta vo'l' skēdis vizās 'Ta oli ketis kinni' (LW 372). sis kakš k'olm miēstō pidistō tāmān jūrsō un siš ta sai skē'dis pāndōt, skē'diš kādūd, skē'diš jālgaD 'Siis kaks-kolm meest hoidsid teda juures ja siis ta pandi ketti, ketis käed, ketis jalad' (KLJ 93).

Nimetus on tulnud keskalamsaksa keelest, vrd. kede (SKES I 187).

vičkārt, vičkāt 'vikat'.

telzā vičkārttōks ā(v) vei niittō 'Nüri vikatiga ei või niita' (LW 416). vičkārtt um tierōūdi 'Vikat on terasest' (LW 426).

vičkārttōn attō kakš kā'd-ākkāttōkstō 'Vikatil on kaks käepidet' (LW 175). ku niittub āinō, siz um vičkāttō triikkimist, muitta āb vūi āinō nuonittō 'Kui niidetakse heina, siis peab vikatit teritama,

muidu ei saa heina maha niita' (LW 431). tärgõn viikkarttõks um
lālam nīttõ 'Vähe paindunud vikatiga on raske niita' (LW 447).
viikkarttõd ättõ līttõd un pitkād 'Vikatid on lühikesed ja pikad'
 (LW 487). laz veittägõd lapst vana viikkart, vana kirrõ, vana veis
 'Võtku lapsed vana vikat, vana kirves, vana nuga' (ULS 49).
 Vikati osad on viikkart-sälga 'vikatiselg', viikkart tierà 'vikati
 tera' (PDP).

Kalapüügivahendid.

a'ngõZ 'ahing'.

a'ngõks siškāp ka'ldi 'Ahinguga püütakse kalu'. (LW 10).
kīntš um iend neme a'ngõZ, pitkaks un ke'urõks 'Küüs on jäänud
 nagu ahing pikaks ja kõveraks' (LW 10). Sõna on balti laen, vrd.
 le akstinas 'piik, täak, oks', lt akstins 'piik, täak' (IKBL 86).

mērda, murD 'mörd'.

mērda um rōgišt ti'edāt un set jogūt pierāst 'Mörd on okstest
 tehtud ja ainult jõe jaoks' (LW 222). vergõ mērdat ka ättõ 'Vör-
 gumõrrad ka on' (LW 223). mūrdat panāb jo'ugõ 'Mõrrad pannakse
 jökke' (LW 235). mūrdadõks vejab jārast ka'ldi 'Mördadega püü-
 takse järvest kalu' (LW 235). Vasted sugulaskeeltes on krj merda
 sm merta, vdj merta. Sõna on germaani laen (SKES II 341).

ūnda 'und'.

mēk kāvõm boridi un lā'mõ undadõks pēttār jārre o'unidi un sār-
gi ve'ijõm 'Me kaevame usse ja läheme undadega Peeterjärvest
 ahvenaid ja särgi püüdma' (LW 25). türskan panūp süõttõ ūnda tu-
kāmõ 'Tursale pannakse sööt unna otsa' (LW 461). ūndaks ākkūp
ka'ldi 'Ünnaga püütakse kalu' (LW 461). mā'ddān āb ūo ūndidi,

aga sã'l sūrāndal ve'ijjōbōd_ūndadōks tūrskidi 'Meil ei ole unda
sid, kuid seal suurel rannal pūttakse undadega turski' (LW 461).
Sõna on slaavi laen (SS 177).

vērgō, virgōZ, virt 'vörk'.

virgadōks veijūB ka'l'di 'Vörkudega pūttakse kalu' (LW 483).

vērgōd_āttō sieļdō kaħmōd_ī'ō 'Vörgud on veel ainult kaltsud'
(LW 105). se vērgō um arīnttāmōst 'See vörk tuleb parandada' (LW 14).

mūndaš vērgōšš_um ka'l'di, mūndašš_āb_ūo 'Mönes vörgus on kalu,
mönes ei ole' (LW 238). vērgōd āttō narmōks kīstōt 'Vörgud on
narmaks kistud' (LW 243). mā'dd_ēvāstiz vērgōdōks jārā 'Meil trii-
visid vörgud ära' (LW 52). ma ēttiz_ēntš vērgōt_kō'dō ja'ddō
'Ma heitsin oma vörgud kahte jadasse' (LW 83).

vēr'tta ku'ddō 'Vörku kududa', vērgīdi v'ie'ddō 'vörku vedada',
vērgīdi ei'ttō 'vörke heita' (LW 483). ni a'dtō lā'nōd mīer'rō
liestāvīrgīdi ētam 'Nüüd nad on läinud merre lestavörke heitma'
(NLK 189). Vasted sugulaskeeltes on sm verkko, xdx vps verk.

Sõna on germaani laen (HC 11).

Selles peatükis käsitletud sõnade hulgas on rohkesti germaani
laene (a'ddōrs, dīstōl, kār'rōD, krōiG, luktār, mōl'D, mērdā, rāngōD, reje,
skē'D, vi'emōr, vērgō), vähem on balti laene (a'hgōZ, aš, klutš, lūd,
nēžōD, rattōD, rēnāZ, ā'gōZ) ja slaavi laene (i'gž, lūok, pōttōG,
sōn, ūnda). Rohkesti on ka neid sõnu, mis kuuluvad meie oma sõna-
varasse (aņG, ibiz_āžāD, kañdž-pūD, kē ja kēr, kiikkim, lā'bdī, rō'gōD,
uodlōD).

X. TÖÖRIISTAD.

Selles peatükis käsitletakse mõningaid tööriistu, mis on igas tavalises majapidamises.

ēvil 'höövel'.

ēvil'ttā um keijōmōst 'Höövli tuleb käiata' (LW 50). ma ēvil'ttis sūr ēvilōks 'Ma hööveldasin suure höövliga' (LW 50).

ērga ēvilōks um kō'dān ēvil'ttōmist 'Härghöövliga peab kahekesi hööveldama' (LW 516). Sõna on laen keskalamsaksa keelest, vrd. hövel (LW 50).

kīraz 'kirves'.

kīrrā varž um līt 'Kirve vars on lühike' (LW 199). ta um eñtš

kīrrā ātra'dlān 'Ta on oma kirve nūriks raiunud' (LW 17).

ta rabis kīrrā sīlmaks ērgan i'l vōntsa 'Ta löi kirvesilmaga härjal üle otsaesise' (LW 506). pōis jēvūp kīrastā tō'gā pālā

'Poiss ihub kirvest tahule' (LW 90). vaimō kīraz pakānd kīvā liedab 'Terav kirves leiab peagi kivi' (NLK 462).

kīrōn um varž, tīerā un sīlma 'Kirvel on vars, tera ja silm' (EHK)

kīrrōks ra'dlāp pūdi 'Kirvega raiutakse puid' (EHK).

kīevāt ku lašsūb e'žmiz reit lūomōd, ni'emōd aga lāmbōd ulz, sis

sāb ra'dlāttāt kīras kīduksā 'Kevadel, kui lasta esimest korda loomad, lehmad või lambad välja, siis raiutakse kirves künnisesse' (ULS 122). Vasted sugulaskeeltes on sm kirves, krj kirveš, vps kir-

vez, vđj tšervez (SKES I 200). Kalima peab sõna balti laenuks,

vrd. le kiřvis, lt cirvis 'kirves' (IKBL 119), samal arvamusel on

ka Y. Toivonen (vt. SKES I 200). Setälä oletus, et 'kirves' on indo euroopa laen, mis läänemeresoome keeltes on kodunenud, ei ole tõenäoline.¹

¹ E.N.S e t ä l ä, YÄH 243.

na'ggāl 'nael'.

na'ggālt ulzō kiskō 'Naela välja kiskuda' (LW 241). sie na'ggāl
tō'b aīniedōmōst 'See nael tahab tagasineedimist' (LW 17).

ta um nei vaštō nekka rōda na'ggāl 'Ta on nii vastu nagu raud-
nael' (LW 241). Vasted läänemeresoome keeltes on krj noakla,
noagna,vps naga,vdj nagna,sm naula,eL naGla. Sōna on germaani
laen,vrd mrts naghle,mnr nagli (SKES II 369).

nōskil 'naaskel'.

nōskiliks süškāb ōkkidi 'Naaskliga torgatakse auke' (LW 253).

nōskild, attō kil kē'urist, kil ku'odist 'Naasklid on küll kõve-
rad, küll, sirged' (LW 253). Vasteid sugulaskeeltest on sm nas-
kali,vdj nāskeli .Sōna on germaani laen,töenäoliselt laenatud
rootsi keelest,vrd. rts naskare (SKES II 369).

zōig 'saag'.

vanāstō āb, vo'lli su'ggō zōigidi vōnD 'Vanasti ei ole saage sugugi
olnud ' (LW 401). sell'i zōigi āb, ūo vōnD 'Sellist saagi ei ole
olnud' (PDP). zōigōks zō'igōp, pūdi 'Saega saetakse puid' (PDP).

kā'd, zōig'kāsisaag', zōig, āmbaZ 'saehammas' (PDP).

rattōd, um ti'edāt bāz, zōigō 'Vanke on tehrud saeta' (AUI).

Sōna on laenatud keskalamsaksa keelest,vrd.sage (LW 401).

taḡgōD 'tangid'.

taḡgōd, attō rōdast 'Tangid on rauast' (LW 409). taḡgōdōks tēmbōb,

na'ggili 'Tangidega tõmmatakse naelu' (LW 409). taḡgōd, va'ilō

uttō 'Tangide vahale võtta' (LW 409).

sit, taḡgōD, uōglō, taḡgōD 'sõetangid' (PDP).

Nimetus on tulnud keskalamsaksa keelest,sōnast stange,tange (LW 409).

vazār 'vasat, haamer'.

kīraz un vazār um tǎrgôn 'Kirves ja vasar on veidi paindunud' (LW 447). vazārōks rabūB 'Vasaraga lüüakse' (LW 473).

un ni kurēn vǎl' sūr vazār un ni kure viskīz sie vazār līdzā
touvō pīlādōks un tul'mā'zā tā'giž se vazār un lekš kuolm
sūlda mǎn-alā se vazār 'Ja nüüd kurat viskas selle vasara tae-
vasse pilvedeni ja tuli tagasi maha see vasar ja läks kolm
sūlda maa sisse see vasar' (NLK 187). ta, m metlōn nēi, ku kalāin
um i't sūr vazārđ nuštēmi, sīn um vegīst vajāG, āndab tēnda ka-
lāin amāttiz 'Ta on mõelnud nii, et sepal on vaja suurt vasarat
tōsta, sinna on tugevat vaja, annab ta sepa juurde ametisse' (KLJ 140).
Vasted on olemas ka teistes läänemeresoome keeltes: sm vasara,
krj vasara, vđj vasara. Sõna ulatub ka kaugematesse sugulaskeel-
tesse: md užer, vizir. Tegemist on ^{vāra}viraani laenuga (LVEM 207).

vikār-duhtš 'vikatipuss, vikatinuga'.

vikār-duhtš um vīlštā ti'edāt 'Vikatipuss on viilist tehtud' (LW 487). Vikatinuga valmistatakse vanast viilist järgmiselt: viilihambad käitakse maha, et viili ääred jääksid hästi teravad. Saadud noaga tömmatakse siis vikatiteral õhuke laast ära ning vikatit pole vaja enam teritada.

vīl 'viil'.

mi'nnōn um vīlštā ta'gdāt vikār-duhtš 'Mul on viilist teatud vikatipuss' (LW 492). vīlkōks ta vīliz, zējgkōks ta zējgiz, piš-
kiz ēvilōks noēviltiz 'Viiliga ta viilis, saaga ta saagis, väi-
kese hõõvliga hõõveldas' (VL 123).

Sõna on laenatud keskelamsaksa keelest, vrd. vile (LW 492).

või 'hui, hoi, huig, võrgunöel'.

Võrkude kudumisel tarvitatakse väheldasi pilpast löigatud nõelu, mille teravasse esiotsa on sisse löigatud keel, tagumises otsas on aga kaks sarvekest. Nende vahelt ja ümber keele mähitakse võrgulõng.

ma pāikkub vērtta vōikkōks 'Ma paikan võrku võrgunöelaga' (LW 502).

pūstā vōi lā'B aššā katki 'Puust võrgunöel läheb kergesti katki'

(LW 502). v^uoi panūp ku'ddā si'zzāl 'Hoi pannakse koe sisse' (LW 502).

Algselt tähendas sõna tera, okast. Vasteid leidub kaugemates sugulaskeeltes udm šī, šj, srj šj, šī 'oda, okas tääk'. Sõna ulatub tagasi soome-ugri aluskeelde (LVEM 226).

Selles peatükis käsitletud sõnadest on valdav enamik germaani laenud (ēvil', na'ggōl, nōskil', taṅgōD, zōiG, vīl'), balti laene on vähe, ainult üks (kīraZ), vana iraani laen on vazār ja meie oma sõnavarasse kuulub samuti üks sõna (vōi).

XI. PISITARBEESMED.

Selles peatükis käsitletakse tarbeesemete nimetusi, mis on vajalikud kodustes töödes, inimese heaoluks ja välimuse korras-
hoiuks.

snùor 'nöör'.

snùor um viza 'Nöör on tugev' (PDP). ma pi'nôb eñtšôn snùorâ
'Ma punun endale nööri' (PDP). ikš kjrd um' vend ikš lāška puēis,
keitsôn ni'emidi un vândôn snuoridi jāranaigās 'Ükskord on ol-
nud üks laisk poiss, karjatanud lehma ja pununud nööri järve-
kaldal' (NLK 149). neitst pī'nôb eñtšôn snùorâ, mis ta vuip,
si'ddâ eñtšôn puolan, alâ, algô sukkâ lo'mmôg, mǎ' 'Tüdruk punub
endale nööri, mis ta võib siduda endale põlve alla, et sukk ei
langeks maha' (LW 298).

Sõna on laenatud keskalamsaksa keelest, vrd. snôr (SKES II 401).

pa'ggâl 'pael'.

mi'nnôn um pāstâl pa'ggâl katki 'Mul on pastlapael katki' (LW 269)
Vasted sugulaskeeltes on eL paGel, sm paula, vdj paglā, vps pagl.
Sõna kuulub läänemeresoome sõnavarasse (SKES III 507). Saareste
arvab aga, et sõna ulatub tagasu soome-ugri aluskeelde.¹

kⁱeũž 'köis', n

mōmi'et kâ'tsô vō'l' vērgidi diezgan, kⁱeũži diezgan 'Lätlaste
käes oli vörke küllalt, köisi küllalt' (ULS 61).

vērgât, kⁱeũž 'vörguköis', āñkka, kⁱeũž 'ankruköis' (PDP).

Sõna on soome-ugriline (FUV 91).

---

¹ A. Saareste, LVEM 236.

kna'igôD 'pesupulgad'.

kna'igôd attô püstô 'Pesupulgad on puust' (DSP). Sõna on laen keskalemsaksa keelest, vrd. knagge (LW 144).

birĳ 'majamärk, omaniku märgiga pulk'.

birĳ um pīrkstô ti'edôt, kušs i'edôp kōrant, tã'dôt pālô 'Majamärk on lauakesest tehtud, kuhu löigatakse talu tähed peale' (LW 23)

birĳkôt pa'hĳttô k'ottid, jū'rô su'dmalô lã'tsô 'Majamärgid pandi kottide juurde veskile minnes' (LW 23). Sõna on kas laen vene keelest, vrd. *бурка* 'pügalapuu, teopulk' või on nimetus tulnud läti keele kaudu, vrd. *lipats* 'lipats, pügalapuu'.

ō'i rōda 'ahjuroop'.

ō'i rōdaks mēG siēggām kiĳttôp, pūdi 'Ahjuroobiga me segame küttepuid' (EHK). Ahjuroopi nimetatakse ka veel ō'i sidūt knā's.

ō'i 'ahi', sm ahjo (murd.) on tõenäoliselt germaani algupärane, vrd. rts ässja (YÄH 253).

rōda 'raud', sm rauta on samuti germaani laen, vrd. kesks rauĳe, rts rōd (SKES III 751).

pleĳtīzôr, preĳtīzôr 'triikraud'.

ma pletūB pleĳtīzôrâks 'Ma triigin triikrauaga' (KKK).

Liivi keelde on nimetus tulnud saksa keelest, vrd. plätteisen (LW 302). Esinevad ka nimetused trīk rōda, sit, mašin, uōgôl, mašin. Kahte viimast nimetust kasutatakse ainult sütega töötavate triikraudade puhul.

veiž, piēzdôb, dēl 'pesulaud'.

sie dēl um nēla kã'd la'igit 'See laud on nelja kãe laiune' (LW 113). dēl um vōitti 'Laud on õhuke' (KKK). Pesulauda nimetatakse ka veel ō'rōnd, dēl.

veiž 'vesi' on uraali sõnavarasse kuuluv sõna (FUV 67).

dēl' 'laud' on läti laen, vrd. lt dēlis (YÄH 2).

tēla 'kurikas, tõlv'.

tēlaks saittō õ'rānt tēlin̄ttāD 'kurikaga klopiti röivaid' (LW 416)

maṅgil'pū 'pesurull, vaalipuu'.

sie um maṅgil'pū 'See on vaalipuu' (AUI). pēli maṅgil'pū um
raṅtlimi 'Pealmine vaalipuu on sooniline' (LW 326). Nimetus on
tuletatud saksa keelest, vrd. mangeln 'pesu rullima'.

bi'ršt 'hari'.

lamp'pi'ršt 'lambihari', seda kasutatakse lambiklaasi puhasta-
miseks. ambād'bi'ršt 'hambahari', pīrand'bi'ršt 'pörandahari'
(DSP). Sõna esineb ka lõuna-eesti murretes - pürst.

Tegemist on laenuga saksa keelest, vrd. Bürste (LW 23).

keṁ 'kamm'.

kemmōks neitsit kemmōbōd ibükši 'Kammiga neid kammivad juukseid'
(LW 114). mi'n vālda keṁ veļ ka'ddōn un tāmē kiittiz: minē um
siedā nānD 'Minu valge kamm oli kadunud ja tema ütles: ma olen
seda näinud' (EHK). Sõna on laenatud keskalamsaksa keelest,
vrd. kam (LW 114).

zēp 'seep'.

ma pāliz āmmō, āma kiittiz vejtta t'uois pūnda zēppō 'Ma palusin
ema, ema ütles, võta teine puud seepi' (ULS 146).

Sõna on keskalamsaksa laen, vrd. sepe (LW 399).

brillōD 'prillid'.

vanād ro'uz veibōt sed brillōks nā'dō 'Vanad inimesed võivad

ainult prillidega näha' (LW 29). minà lekš tu'bbô brillô tagèn,
sehtš kadiz jarà 'Ma läksin tuppa prillide järele, seni kadus
ära' (LT 13). Sõna on laenatud saksa keelest, vrd. brille (LW 29).

pīp 'piip'.

ta smēkkôp, pīppô 'Ta suitsetab piipu' (LW 375). tuo pīp, pāl tūl-
da 'Too piibule tuld' (LW 298). pūoga-pūoga āndiz vanətōttin
pīp, pāl tūlda 'Pojapoeg andis vanaisale piibu peale tuld' (LW 469).
tam pištōn pīp kabättô un lānd, ehtš riekkô io kōgaž 'Ta on pist-
nud piibu taskusse ja läinud oma teed edasi' (ULS 84). siš tā'm-
mōn vq'1 nīō vōnt kabāts, siē, ta, vq'1 siēnd, jarà nālgaks 'Siis
tal oli olnud piip taskus, selle oli ta söönud näljaga ära' (LT 41
siē mīez, vq'1 tāmōn ruja, siē vq'1 pičkiz, aigas plīt jūs pīppô
smē'kkōn 'Mees oli tal haige, ta oli äikese ajal pliidi juures
piipu suitsetanud' (KLJ 70). Vasted sugulaskeeltes on krj piippu,
sm piippu. Sõna on laenatud keskalamsaksa keelest, vrd. pipe, liivi
keelde on see tulnud läti keele vahendusel, vrd. lt pīpe (SKES III
549).

da'ggōl 'tael'.

da'ggōlōks a'lītōp, pīp palām 'Taelaga süüdatakse piip põlema'
(LW 35). keuvō kō'nō je'tsō pieksistō, sis, kūjastistō, siest sugiz
da'ggōl 'Kasekäsna hästi klopiti, siis kuivatati, sellest tekkis
tael' (LW 35). Sõna on varasem balti laen. (YÄH 2).

spitškd 'tikud'.

Vasted teistest keeltest on vene чирка, lt spička. Sõna on vene
laen, mis läti keele kaudu on tulnud liivi keelde (LW 379).

bä'zmâr 'päsmer'.

ättâ vaškist un pū bä'zmârD 'On vasest ja puust päsmrid' (LW 34)

bä'zmârōks va'iittâB leibō 'Päsmriga kaalutakse leiba' (LW 466).

Liivi keelde on sõna laenatud keskalamsaksa keelest, vrd. besemer, teistes läänemeresoome keeltes nagu vadjä ja vepsa keeles on sõna slaavi laen (LVEM 223).

svarà 'kaal'.

sie um sūr svarà 'See on suur kaal' (VSS). svarād, um rōdast

'Kaalud on rauast' (VSS). i'l ne nēla ni'emō viedis svarà pāl

kūškiṁdō pu'ddō 'Need neli lehma kaalusid kaalul 60 puuda'

(LW 390). Sõna on laen läti keelest, vrd. svars 'kaal'.

vāZ 'vaas'.

vāz um glōzāst 'Vaas on klaasist' (EHK). Sõna on läti laen, vrd.

vāze 'vaas'.

spiegil' 'peegel'.

spiegil' glōZ 'peegliklaas', spiegil' rōm 'peegliraam'.

spiegil' jū'r ta siz ei pīlēm/ siedā puodiks narmōks tei 'Peepli juurde ta siis jäi seisma, seda pudiks, narmeks tegi' (LAK).

Tegemist on germaani laenuga. Eesti ja liivi keelde on sõna laenatud keskalamsaksa keelest, vrd. spēgel. Soome ja karjala keeles on sõna rootsi laen (SKES III 511).

lāmp 'lamp'.

va'hsti is, tuñdōt lāmp̄pidi 'Vanasti ei tuntud lampe' (LW 184).

laz, lāmp ju sⁱelēdō palāG, um dakt i'lzō klierōmōst 'Et lamp selgemalt põleks, tuleb taht üles keerata' (LW 35). un sis, tām tidār
iegā ie sa'llliz lānt piškiz lāmp tu'lkkōks. vīnt, tā'mmōn leibō,

vīnō un vō'žžō sīdō 'Ja siis tema tütar on iga öö salamahti
läinud pisikese lambitulega, viinud temale leiba, viina ja liha
süüa' (ULS 97). talšpivād ē'dān un ūd, āigast ē'dān paliz, ie le'b-
bō lam̃p tu'l lōdaṣ, pāl 'Jõuluõhtul ja uueaasta õhtul põles öö
läbi lambituli laual' (LT 48). sāl paliz se lam̃p pālō 'Seal põles
see lamp peal' (LT 48).

Liivi keelde on sõna laenatud saksa keelest, vrd. lampe. Teistesse
läänemeresoome keeltesse, s.o. vepsa ja vadja keelde on sama sõna
laenatud vene keelest (SKES II 274).

kiēla 'kell'.

kaḱš g'bdist kiēllō 'Kaks hõbekella' (LW 50). kiēla um viž ra'b-
bōn 'Kell on viis löönud' (LW 327). mā'ddān um pāgin kiēlidi
'Meil on palju kelli' (EHK). Vastavalt liikidele nimetatakse
kā't, kiēla 'käekell', kabāt, kiēla 'taskukell', saina, kiēla 'seina-
kell'. saina, kiēla rabuB 'Seinakell lööb' (PKP).
pivak'udā, kiēla 'kirikukell', āb, ūo m'odān sie pivak'udā kiēla
'Ei ole moes see kirikukell' (PKP). pivak'udā, kiēla kilūp, knāššā
pivā, pāva ūondžōl 'Kirikukell heliseb ilusasti pühapäeva hom-
mikul' (EHK).

jeṅk, kiēla 'hingekell', sōb, jeṅkk'ellō pieḱstōt 'Saab hingekella
löödud'. Vasted sugulaskeeltest on sm kello, vđj tšellā. Sõna on
germaani laen, vrd. msk skella (YÄH 6).

Selles reatükis käsitletud sõnadest on enamus germaani laenud
(bi'ršt, bā'zmār, brillōD, keṁ, kiēla, kna'igōD, lam̃p, maṅgil, pū,
ō'i, rōda, pleṭtīzār, snuor, spiēgil, zēp). Vähem on läti laene (biṛk,
dēl, svarā, vāz) ja neid sõnu, mis on liivi keelde tulnud läti kee-
le kaudu (pīp, spitškōD). Ka meie oma sõnavarasse kuuluvaid sõnu
on ainult paar tükki (pa'ggōl, kieūž).

KOKKUVÕTE.

Läti ja liivi keele kontakti tõttu on liivi keel tänapäeval lõplikult kaotanud oma tähtsuse suhtlemisvahendina ja eksisteerib ainult keeleuurimise objektina. Liivi keele sulanemine läti keelde on olnud pikaajaline protsess ja toimunud järk-järgult. Keelekontakti alguses räägiti liivi külades ainult liivi keelt, hiljem aga õpiti selgeks ka läti keel kui tugevama kollektiivi keel. Liivi keel taandus kodudesse ja muutus vanema põlvkonna keeleks.

Käsitletud tarbealast sõnavara liivi keeles, võib öelda, et põhilise ja suurema osa sõnavarast moodustavad laenud. Rohkesti on keeles germaani ja balti laene.

Läänemeresoomlased olid minevikus tihedas kokkupuutes germaani ja balti hõimudega. Laensõnad balti keeltest (a'ngðZ, da'ggðl, kārššðD, kīraZ, nīdðD, re'ggðZ, ä'ggðZ jt.) viitavad pikaajalistele ja rahumeelsetele suhetele liivlaste ja baltlaste vahel.

Läänemeresoome kultuuri mõjutasid viljakalt ka germaani hõimud. Samad laenud on tuntud ka teistes läänemeresoome keeltes, näiteks a'ddðrs, beñk, kaṭl'a, kiēla, lānga, na'ggðl, ne'ggəl, pad'a, piṭ, spiēgil. Saksa laenude rohkus on seletatav sellega, et XIII sajandil algas sakslaste sissetung Baltimaadele. Sissetungijad kõnelesid keskalamsaksa keelt, mis sai Baltimaadel ametlikuks keeleks. Sakslaste kaudu tutvusid liivlased ka Lääne-Euroopa elu ja kultuuriga. Sellega seoses tuli väga palju laene just majasisustuse ja riietusalasesse sõnavarasse, näiteks a'm, dek, jaē, krīzdaG, nāZdðG, beñk, kāp, lamp, taril, kruē, luētār jm.

Hilisematest laenudest on esikohal läti laenud. Läti laenude olemasolu liivi keeles on loomulik, kuna liivlased on olnud kogu aeg tugeva läti mõju all. Liivi keel on tugevasti ristunud läti keelega, nagu läti keelgi on ristunud liivi keelega. Läti keelest on tulnud sellised sõnad nagu dēl', duñtš, kreš, krežil, kouš, ō'rān, palàG, paštal, rattin, vežà, vīzəZ jm.

Vene laene on vähe, neistkin paljud on tulnud liivi keelde läti keele kaudu, näiteks bir̃k leida, pōttōG, spitškōD jt.

Käsitletud sõnade hulgas on küllaltki palju ka meie oma sõnavara sõnu, nagu el̃mōD, kēja, kiikkim, lōda, lā'bdi, pāinal, rak, s^uol̃G, vakkā jt.

Kasutatud lühendid.

- AUI - Alvīne Uzpils, Lāti NSV, Talsi rajoon. Īra küla.
- DSP - Dōvid Svānenberg, Lāti NSV Talsi rajoon, Pīza küla,
- e - eesti keel
- eL - lõuna-eesti murded
- EHK - Emma Hausmann, Lāti NSV Talsi rajoon, Kolka.
- FUV - B. Collinder, Fenno-ugric Vocabulary. An Etymological Dictionary of the Uralic Languages, ~~Stockholm~~ 1955.
- HC - E. N. Setälä, Zur Herkunft und Chronologie älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen.
- IKBL - J. Kalima, Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat, Helsinki 1936.
- jen. - jennisēi keel (*selkupi*)
- kaks- keskalamsaksa keel
- KKK - Katrin Krasson, Lāti NSV, Talsi rajoon, Kostrōgi küla.
- KLJ - E. Vāari, Kuramaa liivlaste jutustusi, Helilinditekste aastast 1961-1964, ENSV TA Emakeele Seltsi toimetised, Tallinn 1965.
- KLLR - Kolmāz livēd lugdabrōntāz, Tartu 1923.
- krj - karjala keel
- kS - komi sūrja keel
- LAK - Līna Andersen, Lāti NSV, Talsi rajoon, Kolka
- le - leedu keel
- LT - J. Mägiste, Liiviläisiä tekstejä, Helsinki 1964.
- It - Iāti keel
- IVEM - A. Saareste, Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes, Tartu 1924.
- LW - L. Kettunen, Liwisches wörterbuch mit grammatischer einleitung, Helsinki 1938.
- md - mordva keel
- mdE - mordva erza murre
- mdM - mordva mokša murre

- mnr - muinasnorra keel
- mrts -muinasrootsi keel
- msk - muinasskandinaavia
- NLK - E.N.Setälä,Näytteitä liivin kielestä,Helsinki 1953.
- PDP - Peter Dišler,Läti NSV,Talsi rajoon,Pitrõgi küla.
- PKP - Peter Kapberg,Läti NSV,Talsi rajoon,Piza küla.
- rts - rootsi keel
- samJur- samojeedi-juraki keel
- SKES I- Y.Toivonen,Suomen kielen etymologinen sanakirja.I,
Helsinki 1955.
- SKES II-E.Itkonen,Y.Toivonen,Suomen kielen etymologinen sanakir-
ja II,Helsinki 1958.
- SKES III- E.Itkonen,A.Joki,Suomen kielen etymologinen sanakirja,
Helsinki 1962.
- sks - saksa keel
- sm - soome keel
- SS -J.Kalima,Slaavilaisperäinen sanastomme,Helsinki 1952.
- TT - P.Palmeos,Eesti keele sõnavara põhifondi soome-ugrili-
sest osast,mis on ühine ungari keelega.Teaduslikud tööd
pühendatud TRÜ 150.aastapäevale,Tallinn 1952.
- udm - udmurdi keel
- ULS - L.Kettunen,Untersuchung über die livische Sprache,
Tartu 1926.
- ung - ungari keel
- vdj - vadja keel
- VL - O.Loorits,Volkslieder der Liven,Tartu 1936.
- vps - vepsa keel
- vrđ. - vördle
- vt. - vaata
- VSS - Vilma Silanagla,Läti NSV,Talsi rajoon.Sikrõgi küla.
- YÄH - E.N.Setälä,Yhteissuomalainen äännehistoria,Helsinki 1899.

Kasutatud kirjandus.

- Ariste, P., Läänemeresoome keelte kujunemine ja vanem arenemis-
järg, ENSV TA Ajaloo Instituut, Eesti rahva etnilisest
ajaloost, Tallinn 1956.
- Ariste, P., Slaavlaste ja läänemeresoomlaste vanimatest keelelis-
test kokkupuuteist, Looming 1952, lk. 698
- Collinder, B., Fenno-ugric Vocabulary. An Etymological Dictionary
of the Uralic Languages, Stockholm 1955.
- Хакулинен, Л. Развитие и структура финского языка II, Москва 1955.*
- Itkonen, E., Joki, A., Suomen kielen etymologinen sanakirja III,
Helsinki 1962.
- Kalima, J., Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat,
Helsinki 1936.
- Kalima, J., Slaavilaisperäinen sanastomme, Helsinki 1952.
- Kettunen, L., Liwisches wörterbuch mit grammatischer einleitung.
Helsinki 1938.
- Kettunen, L., Untersuchung über die livische Sprache, Tartu 1926.
Latviesu-krievu vārdnīca, Rīga 1953.
- Leping, A., Deutsch-russisches Wörterbuch, Moskva 1964.
- Loorits, O., Volkslieder der Liven, Tartu 1936.
- Lyberis, A., Lietuviu-rusu kalbu žodynas, Vilnius 1962.
- Milanova, D., Svensk-rysk ordbok, Moskva 1962.
- Mägiste, J., Liiviläisiä tekstejä, Helsinki 1964.
- Mägiste, J., Soome-eesti sõnaraamat, Tartu 1931.
- Palmeos, P., Eesti keele sõnavara põhifondi soome -ugrilisest
osast, mis on ühine ungari keelega. Teaduslikud tööd,
pühendatud TRÜ 150. aastapäevale, Tallinn 1952.
- Saareste, A., Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes,
Tartu 1924.

Setälä, E.N., Näytteitä liivin kielestä, Helsinki 1953.

Setälä, E.N., Zur Herkunft und Chronologie älteren germanischen
Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen.

Setälä, E.N., Yhteissuomalainen äännehistoria, Helsinki 1899.

Toivonen, Y., Suomen kielen etymologinen sanakirja I, Helsinki 1955

Toivonen, Y., Itkonen, E., Suomen kielen etymologinen sanakirja II,
Helsinki 1958.

Vääri, E., Kuramaa liivlaste jutustusi. Helilinditekste aastaist
1961-1964, ENSV TA Emakeele Seltsi Toimetised.
Tallinn 1965.

Wiedemann, F.J., Ehstnisch-deutsches Wörterbuch, Tartu 1923.

Liivikeelsete sõnade indeks.

a'ddārs	50	jak	47
a'll'itāš	41	kāndž-pūd	56
ālstar	41	kaņk. pūd	30
a'm	12	karjinttāB	6
aņG	46,55	kārššāD	28
a'ngāZ	61	kašt	35
aš	51	katām	10
aža	54	katlā	41
beņk	4	kēja	57
bikšāD	13	keṁ	69
birk	68	ke'rz. kēdab	28
bi'ršt	69	kēidaZ	31
bōlā	35	kēr	51
brillāD	69	kibār	20
brūt' tīn	39	kielā	72
bā'zmār	71	kieuž	67
dā'ggāl	70	kīndaZ	23
dek	40	kīraZ	63
dēl'	69	kikkim	57
dīstāl	51	kiṣpil'	36
duņtš	47	kist	35
e'ddiz. q'rān	14	klutš	57
e'm	24	kna'igāD	68
ežž. q'rān	14	kōi	47
ēvil'	63	kōna	42
glōZ	46	kō'skā	47
gūngašserk	46	koūgal	36
ibiz. ažāD	54	koūš	42
i'gž	54	krell'āD	24
		krežil'	33
		kreš	5

krīzdaG	17	mōlD	59
krōiG	57	murD	61
kruk	46	māndrōkš	48
krūz	46	nana_luṣpāt	19
kuṁ	42	na'ggāl	64
kuṁmūoD	6	nēžōD	60
kūrna	48	ne'ggāl	26
kurv	33	nīdōD	32
kāṅga	21	nōskil'	64
kāp	6	nāzdōG	19
kārna	36	ō'rān	12
kārōD	50	ō'i_rōda	68
lamp	71	pad'a	11
lāṅga	26	pad'a	43
lēida	37	pa'ggāl	67
lemdōks	37	pāinel	37
lipš_vakka	43	palōG	11
lōda	6	pañ	43
lōda_ō'rān	10	pañ	43
louts	7	paštāl	22
lovā	8	pēran(d)_deḱ	10
lūD	58	pīp	70
luḱtār	58	piṭ'	38
lūodō_pūD	31	poṭṭa	44
lūoima	31	poṭṭil'	44
lūok	54	poṣmaz	32
lā'bdi	59	poṭṭōG	54
lā'b_ō'rān		plettīzār	68
maṅgil_pū	69	prettīzār	68
maṅttāl	18	ra'i	5
mērda	61	rak	38
mits	20	raṅgōD	55
		raṅk_pūD	55

raṅgā, varž	55	taril'	45
raṅg, rōdaD	55	taš	46
rattin	28	tela	69
rattāD	50	tīn	39
re'ggāZ	52	tšubāt, k ^u oť	12
reja	60	ūnda	61
rēnaZ	51	u'odlāD	55
rest	48	uorin	24
rīst	45	vakke	33
rōda	68	van	39
rō'gāD	56	vančka	24
serk	19	vāz	71
se'ggāl	48	vazār	65
sīlmaD, ō'rān	12	veis	48
skē'D'	60	veiž, piezdāb dēl'	68
snvor	67	vehdžlōdaD	29
sōn	53	vepš, pūD	29
sōpkāZ	21	veža	34
spiēgil'	71	vergā	62
spitškāD	70	vi'emār	52
spuol	29	vi'emār kiela	52
sukka	22	vikkart	60
suolG	24	vikkar-dunťš	65
suot, lōda	31	vīl'	65
suorm, kibār	27	vīrba	20
svarā	71	vīrt	62
si'rts	14	vīzaZ	22
škē'rāD	27	vōi	66
zēdāl	6	vōť	40
zēp	69	āl'	8
zōiG	64	ā'ggāZ	53
taṅgāD	64		

SISUKORD.

Eessõna	lk. 1
1. Mööbliesemed.....	4
2. Mööbliga seotud pesu- ja riideesemed.....	10
3. Rõivad, ehted.....	14
a. Mätsid.....	20
b. Jalaõud.....	21
c. Ehted.....	24
4. Õmblustarbed.....	26
5. Ketruse ja kudumisega seotud tarbeesemed.....	28
6. Korvid.....	33
7. Puunõud.....	35
8. Toidunõud ja -riistad.....	41
a. Sööginõud.....	41
b. Jooginõud.....	46
c. Söögiriistad.....	46
9. Välistöodel kasutatavad esemed.....	50
a. Põllutööriistad ja sõiduvahendid.....	50
b. Hobuse rakmed.....	54
c. Majapidamistöodel kasutatavad esemed.....	56
d. Kalapüügivahendid.....	61
10. Tööriistad.....	63
11. Pisitarbeesemed.....	67
12. Kokkuvõtte.....	73
13. Kasutatud lühendid.....	75
14. Kasutatud kirjandus.....	77
15. Liivikeelsete sõnade indeks.....	79